Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 267 (12357) | 1983 чылдың ноябрь 20, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу ээлчеглиг хуралынга ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң системазында политиктиг органнар дугайында дүрүмнү чугаалажып көргеш, бадылаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы чуртта хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну быжыглаары онза ужур-дузалыг деп санап турарын хуралга демдеглээн. Бо талазы-биле улуг роль иштики херектер органнарынга онаажып турар болгаш олар хөй-ниитиниң эң эки корум-чурумун, социалистиг өнчүнү, хамаатыларның, бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң эргелерин база хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын камгалаар болгаш хандырар хүлээлгелиг. Ындыг эң харысалгалыг сорулгаларны күүседири иштики херектер органнарының ажылдакчыларының идея талазы-биле бөзүрелинден, политика талазы-биле быжыканындан, организастыындан, сагылга-чурумундан, профессионал болгаш аажы-чаң талазы-биле бедик шынарларындан хамааржыр болганда партийжи-политиктиг, идей-кижизидилгелиг болгаш культура-чырыдыышкын ажылдарын улам күштелдирерин партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының ажылын экижидерин, хуудаа составының мораль-политиктиг байдалын быжыглаарын, ооң харысалгазын болгаш инициативазын бедидерин негеп турар.

Ол ажылды организастаары болгаш удуртуру ССРЭ-ниң ИХМ-ниң системазында тургускан политорганнарга онаажып турар. Олар иштики херектер органнарының ажылын экижидер, милицияның ажылдакчылары Төрээн чуртка кызыгаар чокка бердинериниң, совет улуска шынчы чоруктуң ёзузунга, хоойлу-дүрүмнү эң-не шыңгыызы-биле сагыырының, кызымаккай, ак сеткилдиг чоруктуң болгаш ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле болгаш кем-херек үүлгедиишкини-биле демиселге албан-хүлээлгезин чайгылыш чокка күүседириниң ёзузунга кижизидер дугайында партияның негелделерин амыдыралга бажыы-биле, шыңгыы боттандырып чорудар хүлээлгелиг. СЭКП ТК-ның бадылааны дүрүмде ССРЭ-ниң ИХМ-ниң политорганнарының организастыг структуразын болгаш бүрүн эргелерин быжыглаан, республикаларның болгаш чер-черниң партия органнарының талазындан оларны удуртурунуң принциптерин, иштики херектер министерствозунуң системазының бүгү звеноларында ажылдап турар партия организацияларының ролюн бедидериниң оруктарын тодараткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу Казахстанның Компартиязының Төп Комитединиң кур черлерни ажыглаалга кииргенинден бээр үжен чыл болуру-биле холбашкан хемчеглерни эрттирер дугайында санал деткээн. Бистиң улузувустуң амыдыралында ол төөгүлүг болуушкунну партияның аграр политиказын амыдыралга практика кырынга боттандырарының херээнге ажылчы чоннарның идепкейин улам бедидеринге ажыглаарының эргежок чугулазын айыткан.

Эш А. А. Громыконуң Сирияның даштыкы херектер министри А. Х. Хаддам-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдерин Политбюро чүүлдүг деп көрген. Совет Эвилелиниң Сирия Араб Республика-биле аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы моон-даа соңгаар улам быжыглаарының улуг ужур-дузалыын демдеглээш, Чоокку Чөөн чүкте байдалдың база катап нарыыдаанының байдалында араб улустарның боттарының шиңнинг херээ дээш демиселинге сырый каттыжарының болгаш чаңгыс эвиниң онза чугулазын айыткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының ГФР-ниң «Ногааннар» партиязының делегациязы-биле ужуражыышкынының болгаш Европа динке ядролуг чепсегленииишкинниң кызыгаарлаарының база айыыл чок чорукту быжыглаарының далбак айтырыгларын чугаалашканының дугайында эш Б. Н. Пономарёвтуң информациязын дыңнааш, ону чүүлдүг деп көрген. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга ол ышкаш чурттуң иштики болгаш даштыкы политиказының өске-даа чамдык айтырыгларын база чугаалажып-көрген.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

АЙНИ. (Таджик ССР). Бичии быжындыдан эгелээш өске-даа артыычыны ажыглаалга киирип турар бүдүрүлге комплексизин ажыглаалга Айниниң хевең арыглаар заводу тургускан. Артыычы ниг-оттен бүдүрүлгеге ажыглаар материалдар, техниктиг хевең, мал чемнерин кылып турар. Таджикистанның хевең арыглаар үлетпүрү артыычызы чок технологияже шилчип эгелээн.

КИЕВ. Украинаның найысылалында политиктиг ырларның хоорай клуву ажыттынган. Ооң составының аразында совет студентилер, база ол ышкаш Украинаның найысылалында өөренип турар дыка хөй даштыкы чурттарның төлээлериниң боттывыңгыр он беш коллективтериниң кежигүннери кирген. Клубтуң программазында — концерттер, шиилер, интернационалчы эп-сеткил каттыжыышкынының кежээлери.

ТБИЛИСИ. Калбак улуг оруктуг Тбилиси чоогунуң кызында ажыглаалга киирген. Баштайгы автомобильдер ол оруктап эрткен. Чүък сөөртүлгезин экижидеринче, диглерлыг оруктарның аргыжылгазынга озал-ондак болдурбазынче угланган. Грузинның автомобиль оруктарының хөгжүлдезиниң комплекстиг планының бир чугула кезии болур ол оруктуң ажыглаалга киргени улуг ужур-дузалыг.

СЭТА.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУР

Чөөн-Хемчик район он бирги беш чылдың өзек чылында күрүнеге сүт садар планын бо айның эгезинде-ле ажыр күүсеткен дөрт районнуң бирээзи. Ол күрүнеге ийи муң ажыг тонна сүттү дужааган, а өске үш районнуң дужааган сүдү каттыштыр 1,5 муң тонна болган. Планны ол хире күүседиринге «Чыраа-Бажы» совхоз эвээш эвес үлүгнү—560 тонна сүттү— киирген. Ооң 450-ни—Шык-Бажы сүт-бараан фермазының ишчилериниң Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан күш-ажылының түңнели.

Шык-Бажы сүт-бараан фермазын хоочун саанчы, Ленин орденниң эдилекчизи, коммунист Хомушку Хувискаал эргелекчилеп турар. Ук коллектив күш-ажылчы тиилелгелерни чаңгыс эвес удаа чедип ап келген. Бо удаада коллектив чыл планын Улуг Октябрьның байырлалын таварыштыр күүсеткен болгаш чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 40 тонна сүттү күрүнеге садарын хүлээнген. Ол социалистиг хүлээлге күүсеттинип болур бе?

Бо хүннерде ында бир инек ортумаа-биле хонукта 5 килограмм сүт берип турар, а беш килограмм — бедик эвес көргүзүг. Ылаңгыя соок болгаш харлыг кыш удур аап. Ынчалза-даа ферманың ажылчыннары бүгү күжүн, аргазын болгаш курлавырын санап көргеш, малдың чемгерилгезин, суггадын болгаш ажаалдазын экижидип, бо талазы-биле социалистиг чарышты күштелдирип тургаш, инектиң сүдүн эвээжетпес сорулганы салган. Сорулга — сорулга, хүлээлге — хүлээлге-ле болгай. Ынчалза-даа аңаа үндезин турар ужурлуг. Кол чүве ол. Ферманың эргелекчизи, ында партбөлүк удуртукчузу Хомушку Хувискаал боду-лаа, зоотехник Ирина Моңгуш болгаш саанчылар, кадарчылар-даа чаңгыс сеткиг болдулар: «үндезин бар, сөзүвүс ээлээр бис».

Ажылының хей-аъттыг, сеглээн сөзүнге бүзүрелдиг болуру — чедиишкининиң кол өзээ. Ында база үндезин бар, ындыг болганда хүлээлгениң боттанырынга кандыг-даа чигзиниг турбас. Ону бадыткаары-биле чамдык чижектерни көргүзүп көрейн.

Шык-Бажы сүт-бараан фермазында шупту 319 баш инек бар, ооң 180-ни бо хүннерде саап турар. Инектиң саны-даа, сүттүң хемчээли-даа эвээжевес болза, ферма чыл төнчүзүнге чедир 54 тонна сүттү бүдүрүп болур. Бо удаада хүлээлге бүзүрелдиг-биле күүсеттинер. Бир эвес инектиң сүдү кызырлы бээр болза? Бо таварылгада удавас төрүүр кыш инек база бар. Ынчалзажок идегелдиг курлавыр — саар инектерниң ажаалдазын болгаш чемгерилгезин экижидери.

Инектер амгы үеде нургулайында, хар чуга болганындан, чер оъду оъттап турар. Оларга амдыызында силостан өске немелде чем база чок. Кормоцех үрелик, ажылдавайн турар. Септелге чедир кылдынмаанындан автопоилкаларда суг база чок. Бо чүүлдерни эдип алыр болза, сүт-саан база элбеп болур. Социалистиг хүлээлгениң күүсеттинип болурунуң база бир магадылалы ол. Ооң ыңаайгы курлавыр — сүттүң шынары, ферманың дужааган сүдүнүң барык-ла шуптузу бирги сорттуу болуп турар.

Фермага планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседириниң бүгү арга-курлавырларын коллективтиң кежигүннери тып, дениг ажылдап турар. Оларның аразында мурнакчылар хөй. Чижээлээрге, Куулар Хаады-Кара бо хүннерде инектен-не ортумаа-биле 7 килограмм сүттү саап турар. Ук саанчы он бирги беш чылдың өзек чылында 24 тонна сүт саар хүлээлгезин бо айның эгезинде-ле 36 тонна кылдыр боттандырган, а чылда инектен-не 1355 килограмм сүт саар турган, 2035 килограммны сагтан. Доңгак Марина, Куулар Алдын-кыс болгаш оон-даа өске мурнакчылар чыл планнарын шагда-ла ажыр күүсеткилеп алгаш, ам келир чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Ферманың чыл төнчүзүнге чедир 40 тонна сүт садар немелде хүлээлгезин күүседиринге оларның киирер үлүг хуузу улуг.

Шык-Бажының 17 саанчызының аразында онаалдазын амдыызында күүсетпээн саанчылар база бар. Оларның иштинден аныяк саанчы Валентина Кара-Сал чылда бүдүрер планынга ниитизи-биле 12 тонна сүт, а инектен-не саарынга 400 килограмм сүттү чедирбээн. Хоочун саанчы Ховалыг Чөптүг ындыг онаалдаларынга дараалаштыр 5 тонна болгаш 350 килограмм сүттү чедирбээн. Байдалдың мынчап барганын оларның чалгаазынга шамнап болбас ужурлуг, чүге дээрге эш-өөрү оларны үргүлчү көрүп, дузалажып турар болгай. Мен бодаарымга, оларда кырган инектер хөй. Черле ынчаш, фермада саар инектерниң элээн кезиин солууру негеттинип турар. Бо чылын саар 22 инекти өскээр аңгылазадаа, сүдү эвээжээн инектер ам-даа бар. А немешкен хунажын 40 баш, «Саян» совхоз 100 баш хунажын садар турган, ол ам-даа сураг.

Сүт-Бараан фермазының ажылчыннарының 90 хуузу—аныяктар, оларның ону — ВЛКСМ кежигүннери. Фермада дөрт коммунист бар. Бо дээрге бүдүрүлге болгаш кижизидилге ажылын чорударынга дыка улуг күш. Ындыг болганда бүгү фактылар немелде хүлээлгениң күүсеттинерин бүрүн бадыткап турар-дыр; коллектив кежигүннери берген сөзүнге ээ болуп шыдаар.

К. ЧООДУ.

Черниң кежиин четтирер дизе

ЭРГИ БУГАЛАРНЫ ЭДЕРТИР

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң агроному С.-М. Сотпаның «Черниң кежиин четтирер дизе» деп чугула айтырыг көдүрген ажык чугаазынга хамааржыштыр эш-өөрүнүң арга-сүмезин чырыткан материалдарын «Шын» солуннуң арыннарынга бо чылдың дургузунда парлап келген болгай. Оларны бодум хуумда чамдыызын хүлээп ап-даа, чамдыызынга чигзиниип-даа, ынчалза-даа сонуургал-биле номчуп турдум. Бо чугула айтырыгга бодумнуң бодалымны база киирикседим.

Бистиң Барыын-Хемчик районнуң хову-шөлдеринден чаагай дүжүттү алыр дизе, амгы үеде чылдан чылче эргижиредир, «придир» тарып каапкан шөлдерни куруктургаш, хөй чыл дургузунда андазын бизи дээп көрбээн кур черлерни суггаргаш, агротехниканың бүгү-ле чурумнарын сагып тургаш, андарып, болбаазырадып, бедик сорттуг, тус черге таарышкан үрезинни чажып тарыыр болзувусса, элбек дүжүттү ап болур деп бодаар мен.

«Шекпээр» совхозтуң Улуг, Биче Аяңгатыларда суггаттыг шөлдер колдуу чок. Чаъс-чашкынныг чылдарда маңаа чүгээр дүжүт үнгүлээр-ле. А арткан чылдарда, бир эвес ында бичии хемчигештер уннарынга дош-булук чок болза, Улуг Аяңгатының Сарыг-Бел, Адыр-Дыт, Мозага, Алаак, Дөргүн шөлдеринде улуг-ла дээрге 350—400 гектар черни суггарып тургаш, эки дүжүттү ап болур. А арткан девискээрлер кандап, кургаап, өлүг довурак апарган чыдар. Бо чылын Улуг Аяңгатының чайгаар эккан кара суу-биле 33 гектар четпес черни суггарар аргалыг болдувус.

Бо курган ховуларны, шаттарны чылдың-на күчүлүг техниканың дузазы-биле андаргаш, тараа база мал чемин культураларның үрезинин тонна-тонназы-биле чажып каар-дыр бис. Оон «Аас-кежии боол, чаъстыг-чарлыг чыл болзун!» деп, манап олурар бис. Ажаап алган дүжүдүвүс үнелиг үрезинниң өртээн безин дуглап шыдавас болгай.

Бо чылын салбыр 1100 гектар черге янзы-бүрү культураларны тараан. Июнь айда чаъс-чайык элбек болган, ол хирезинде-ле Доора-Даг, Шат, Ачылыг деп черлерге 352 гектар девискээрге тараан культуралар дүжүт бербээн. Бо дээрге районнуң база совхозтуң тускай эртемниглериниң таладындан ажыл-агыйжы эвес, ээ-харысалга чок чоруун көргүскени-дир.

Моон соңгаар суг-суггат чок черлерге хөй үрезин чажып, күрүнеге когарал чедирген херээ чок деп бодаар мен. Суггаттыг болдурупку дег куруккан черлерже арык бугалардан шөйүп азы кудуктардан казып, черни суггарып, чемишчидип, ажыглаар үе ам келген. А хөй чылдарда хайыра чок эдилеп келген тараа шөлдерин «дыштандырары» эргежок чугула апарган. Бо айтырыгны соңгаарладыышкын чокка дарый шиитпирлээри чугула.

Мээң билирим колхозтажып турар үезинде Аяңгатыларга элбек дүжүттү ап турган чүве. Ам ынчаардагы 1300—1800 гектар тарылга шөлдери куругуп чыдып берген. Бир эвес бо «дыш» черлерни суггаргаш, шын ажыглаар болза, дүжүт эки болур ийик. Маңаа хамааржыштыр айтырыгларны тус черниң хоочун чурттакчылары хурал-суглаалар чаңгыс эвес удаа көдүрүп, санал-оналдарын берип турган. Ынчалза-даа районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының специалистери олче чогуур кичээнгей салбайн келген.

Бистиң хоочун тараажыларывыстың санап турары-биле алырга, улуг Аяңгатының суун Кызыл-Туруг деп черден хемниң барыын талазынче бугалай чаргаш, Чыдыг-Кежиг база Барбалыг-Кежиг деп бичии өзеннерниң аксын таварты бадыргаш, үстүнде адааныыс 1800 гектар кур черни суггарып болур. А буганы чоннуң эргиде-ле изеп каан черлери-биле бадырып кээр. Амгы техникалыг үеде ол дээрге чайлыг херек-тир. Шөлдерге чедир 20—25 километр черге буга казып ажылдаан техниканың чарыгдалын күзүп алган байлак дүжүт каңчап дуглап шыдавас боор. Мону экономиктиг, бөдүүн санаалгалар-ла бадыткап турар.

Амгы үеде «Шекпээр» совхоз тараа, сиген шөлдери-биле чедиимес ажыл-агыйларының санында кирип турар. Бир эвес совхозтуң ажыглап шыдавайн турар кур база куруккан шөлдерин суггат-биле хандырып, чөп ажыглаар болза, республиканың кандыг-даа тараалаң ажыл-агыйындан дудак чок апаар бис.

Совхоз чер ажылын сайзыраткаш, мал ажыл-агыйын улам хөгжүдер ужурлуг. Ынчап кээрге куруккан база кур черлерин шиңгээдири, аңаа биче суггатты ажыглаары хүннүң чугула айтырыы апарган. Бо бүгүнү боттандырары Чурттуң аъш-чем программазын күүседиринге шекпээржилерниң киирген улуг-хуузу болур-дур.

С. СҮРҮҢ,
«Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты салбырының эргелекчизи.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниктиниң карьериндеи бо чылдың эгезинден бээр барык 9 миллион тонна руданы арыглал фабриказының үүрмектеп-сорттаар комплексинче чудуруп чоруткан. Ол планныг даалгадан ажып турар. Ону чедип алырынга рудниктиң болгаш транспорт цегиниң коллективтери кызымак ажылдаан. Рудниктиң экскаваторлар экипажтарының аразындан аныяк машинистер СЭКП кежигүнүнге кандидат Юрий Козловтуң болгаш Владислав Кузнецовтуң экипажтары база мурнуку одуруга. Ю. Козловтуң экипажы республиканың комсомолчу-аныяктар бригадаларының социалистиг чарыжынга ниити кварталда тиилекчи болган. В. Кузнецовтуң экипажы планныг даалгаларны күүседиринге эжининден база соңгавайн турар.

ЧУРУКТА: Ю. Козлов биле В. Кузнецов.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Ракета шериглериниң болгаш артиллерия Хүнүнге тураскааткан Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш найысылалдың шериг гарнизонунуң шериглериниң байырлыг хуралы ноябрь 18-те Москвага болган.

Чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, шериг начальниктери, партия, совет болгаш хөй-нииити организацияларының төлээлекчилери, ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хоочуннары хуралдың президиумунга олурушкан.

Стратегтиг камгалалдың ракета шериглериниң Кол командылакчызы — ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы артиллерияның Кол Маршалы В. Ф. Толубко хуралга чүве чугаалаан.

СЭТА.

ПАРТКОНФЕРЕНЦИЯЛАР

Дүүн Хандагайты, Каа-Хем, Самагалдай, Суг-Аксы суурларга партияның Өвүр, Кызыл, Тес-Хем, Сүт-Хөл район конференциялары болуп эрткен. Ол конференцияларга илеткелдерни партия райкомнарының бирги секретарылары: Өвүрнүң — **Ч. Х. Ооржак**, Кызыл районнуң —**К. Н. Шулуу**, Тес-Хемниң — **С. С. Куулар**, Сүт-Хөлдүң—**Г. С-М. Иргит** олар кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар, беш чылдың онаалдаларын күүседиринче чонну мобилизастаар талазы-биле районнуң партия организацияларының чоруткан ажылын делегаттар болур-чогууру-биле үнелевишаан, шиитпирлээ чогуур айтырыгларже, моон соңгаарғы сорулгаларже кол кичээнгейни угландырган.

Конференцияларга СЭКП райкомнарының болгаш ревизия комиссияларының чаа составын база СЭКП-ниң XIX область конференциязынга делегаттарны соңгаан.

Ол конференцияларның ажылынга: Өвүрге — СЭКП обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак**, Кызыл районга — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы **М. Е. Абрамов**, Тес-Хемге — республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме**. Сүт-Хөлге — республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы **М. К. Шыырап** олар киржип, чүве чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың стилин база арга-методун сайзыраңгайжыдарының, күш-ажылчы коллективтерге корум-чурумну болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының база өске-даа айтырыглар талазы-биле районнарның партия, совет, профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң мурнунда турар сорулгаларны конференциялар тодараткан.

Специалиске сөс

ХЕМЧЭЭР ХЕРЕКСЕЛДЕР — ШЫНАР, КАМНАЛГА

Кандыг-даа бүдүрүлге бүрүзүнге ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээрде, янзы-бүрү хемчээшкиннерни кылыры, хөй янзы хемчээкчи, хынакчы херекселдерни ажыглаары албан болгай. Бистиң республиканың улус ажыл-агыйында хемчээшкиннерге деңзи хемчээр бөдүүн гирьлерден эгелээш эң нарын болгаш эң шын хемчээр приборларга, тургузугларга чедир 100 муң ажыг янзы-бүрү дериг-херекселдерни ажыглап турар. Хемчээшкин, хыналда талазы-биле ажылдар улам өзүп, херекселдерни ажыглаары көвүдеп турар.

Ол янзы-бүрү дериг-херекселдерни доктаамал белен байдалга тудуп тургузарынга бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда тургустунуп турар метрология албаны чугула рольдуг. Ындыг албаннарны республиканың 17 бүдүрүлгезинде тургускан, ында 80 ажылдакчы ажылдап турар, оларның иштинде метролог инженерлер база бар. Кызылдың сайгарылга баазазында, пиво заводунда, Садыг министерствозунуң, Респотребсоюзтуң садыг баазаларында, «Тыва суг тудуг» трестиниң демир-бетон кылыглар заводунда, даараныылга фабриказында, аптека эргелелинде болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде, организацияларда хемчээшкин херекселдериниң талазы-биле харысалгалыг ажылдакчыларны быжыглаан.

Метрология албанының ажылдакчыларының кыжениишкини хемчээр херекселдерниң чүгле үрелиишкин чок ажылдаарын чедип алыры эвес, а харын бүдүрүлгениң ниити метрологтуг бүгү ажылдарын хандырарынче угланган болур ужурлуг. «Красноярскэнергонуң» энергия хайгаарылының Тывада салбырының, «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, Тываның электри четкилериниң, сүт комбинадының, Кызылдың эът комбинадының, автосептелге заводунуң, авиаотрядтың болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелерниң метрология албаннары хемчээр херекселдерниң ажылын чогуур техниктиг деңнелге тургузар дээш идепкейлиг ажылдап, хемчээшкиннерни база хемчээр техниканың байдалын доктаамал контрольдап, чедиишпес, чок херекселдерин тывар, үрелиишкиннер талазы-биле боттуг хемчеглерни кылып келген. «Тыва даг-дүгү» комбинатта, автосептелге заводунда, Кызылдың электростанциязында метрология хандырылгазының талазы-биле бүдүрүлгелерниң стандарттарын ажылдап кылган. Ол чорук хемчээшкиннерниң деңнелин болгаш шынарын бедидер арганы тургузуп, бүдүрүлгениң технологтуг чорудугларын экижидеринге салдарын чедирип келген.

Метрология албаны тургустунган, метрологтуг хыналдаларны шыңгыыраткан бүдүрүлгелерде хемчээшкиннерниң деңнелиниң өскениниң үндезинниг материалдыг үнелиг чүүлдерниң үчеду шын тургустунуп, одалга-энергетика курлавырлары камнаттынып, бүдүрүлге-технологтуг чурум шынарның сагыттынып турар. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнге, продукцияның шынарынга чаагай салдарны чедирип болур.

Улус ажыл-агыйының метрологтуг хандырылгазынга амгы үеде чаа негелделерни тургускан. «Чуртта хемчээшкиннерниң чаңгыс аай чоруун хандырар дугайында» ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың апрельде хүлээп алган доктаалы хемчээшкиннерниң чаңгыс аай болуруң чедип алыр талазы-биле хемчеглерни бүдүрүлгелерге, организацияларга, албан черлеринге кол ажылдарның девискээринге онаштырган. Бо талазы-биле тускай дужаалдар болгаш саавырлар тус-тус адырлар аайы-биле бүгү бүдүрүлгелерде, организацияларда четкен.

Ынчалзажок дыка хөй бүдүрүлгелер метрология талазы-биле ажылды херекке албайн, чаа доктаалдың негелделеринге дүүштүр хемчеглер боттандырбайн турар. Маңаа хөй талалыг хемчээкчи херекселдерни ажыглаар ужурлуг «Тудуг кезектери» комбинатты, алгы заводун, балык заводун, «Тыва кедээ тудуг» трестиң ДБК заводун айтып болур. Оларда метрология албаны тургустунмаан, бо талазы-биле харысалгалыг кижилер безин томуйлаттынмаан.

Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга хамааржыр хлеб заводунда бо талазы-биле байдал кончуг багай. Кызылдың хлеб заводунга хыналда үезинде хемчээкчи херекселдерниң барык 90 хуузу ажыглаттынмас болган. Шуптузу үрелик, бузук, хир-бокка туттурган. Шак ындыг технологтуг байдалдыг сүт заводунда ажыглал [illegible] херекселдер чүгле 15 хуу болган. Ол министерствонуң кол бүдүрүлгезинде байдал ындыг турда, районнарда байдал дугайын чугаалаан-даа херээ бар бе? Ак-Довурактың, Чадаананың, Кызылдың хлеб заводтарында хлеб болгаш булочка кылыгларын быжырар печкаларының температура хыналдазын экижитпээн, далган үлекчилери болгаш өске-даа технологтуг чорудуглар хыналда чогундан хажыттынып турар. Бүдүрүп турар продукцияның шынарынга эки эвес салдарны чедирип келген. Хлеб заводунуң продукциязын ажыының, чедир быжырбааның, ажытпаның болгаш өске-даа чылдыгганнарның хараазындан хыналдалар үезинде чаңгыс эвес удаа брактап келген. Ол дээрге хемчээшкин херекселдерин херекке албааның, технологияны сагываанының хараазындан болган.

Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунга бо чылдың июньда хыналда кылган. Далганда өске холумактар баргогун, аңаа турган деңзилерниң чидиргениниң түңнелинде, тодаратпайн турары илерээн. Ол ышкаш Кызылда Сельхозтехника каттыжыышкынында хемчээр херекселдерни четче ажыглавайн турарындан септелгениң шынары куду боор турар.

Тудуг конструкцияларының бүдүрүлгелеринде метрология хемчеглерин боттандырбайн турар. «Тудуг кезектери» комбинатта, «Тыва кедээ тудуг» трестиң ДБК заводтарында автомобиль деңзилериниң чогуунуң хараазы-биле Саян ындындан келген цементиниң келген документизин ёзугаар хүлээп ап турар, ынчангаш цементини сөөртүп, шыгжап турар үезинде самчыгдааргынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Ооң чылдагааны-биле 1982 чылда «Тудуг кезектери» комбинатка 350 тонна, «Тыва суг тудуг», «Тыва кедээ тудуг» трестериниң ДБК заводтарынга 170 болгаш 70 тонна цемент тудаан. Шак-ла ындыг байдалды республиканың совхозтарының хөй кезиинден көрүп болур. Олар чүгле цементиниң эвес, харын кедээ ажыл-агыйның хөй янзы чүүктерин деңзилевейн дүрүп чорудуп, дүжүрүп ап турар. Ынчан каража үнмезин кым-даа магадылап шыдавас.

Метрология албаны, хемчээр, хынаар херекселдерни херекке албаска кандыг салдарлыы үстүнде чижектерден илдең. Бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдар, продукцияның шынарын экижидер, материалдыг чарыгдалдарны эвээжедир, камналганы күштелдирер дизе, метрология албанынче база чугула сагыш салыр херек.

С. ШАПХОЕВ,
Тываның күрхайгаарал лабораториязының улуг инженери.

Национально-краеведческий отдел

Секретарьга сөс

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Хереглекчилер ниитилели районда хөй кижилиг коллективтерниң бирээзи. Ында 212 кижи ажылдап турар, оларның 65 хуузу комсомолчулар, аныяктар. Бо коллективтиң бөгүнгү ажылы Күш-ажылчы коллектив дугайында хоойлуга, СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр тургустунган.

Социалистиг чарышты организастаарынга күш-ажылчы коллективтерниң киржилгези кажангызындан-даа бедээн. Ында ажылдакчыларның сезен хуузу киржип турар. Күш-ажылчы ол маргылдааның дээштиин чедип алырынче партия, профэвилел организациялары, райпо баштаар чери кичээнгейин угландырган.

Социалистиг чарыштың негелделерин кооператорларның ниити хуралынга чугаалажыр, аңаа хүлээп алыр апарган. Ынчангаш ооң-биле кижи бүрүзү таныш. Күш-ажылчы маргылдааның тиилекчилерин, мурнакчыларын шаңнап-мактап турар. Тиилекчилерге тыпсыр шилчиир кызыл туг, вымпел болгаш өске-даа шаңналдар көрдүнген. Ол шаңналдарны чаалап алганнарга кооператорларның ниити хуралынга тыпсыр.

Кымнар чаржып турарыл? Магазиннер, пекарняларда, столоваяларда ээлчеглер, коллектив кежигүннери аразында тус-туста чаржып турар. Чижээ, район төвүнде пекарня «Кара-Хөл» совхозта пекарня-биле чарыштыг. Ол ийи коллектив кайызының канчаар ажылдап турарын, көргүзүглерин билир.

Социалистиг чарыштың тиилекчилерин үнүүрерде албан күүсетсе чогуур негелделерден аңгыда, хөй-ниити ажылынга кижи бүрүзүнүң киржилгезин база барымдаалаар. Ажылдың кайы-даа участогунга чугулалап көөр чүүл — күш-ажылдың сагылга-чуруму.

Бо чылдың үшкү кварталының түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны илередирде үстүнде негелделерни барымдаалаан. Түңнел кандыгыл? Район төвүнде «Юность» аъш-чем магазининиң садыгжылары кедээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидер дээш багай эвес ажылдаан. Садыг шугумунуң хоочуну Э. С. Чанзанга удурткан бо коллектив садып алыкчыларның хереглелин өөренип көрүп, барааны ол ёзугаар четчелээр айтырыгны эки тургускан. Ук магазинниң садыгжылары боттарының мергежилинге аныяктарны өөредип турар. Демниг бо садыгжылар магазиннер аразында социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Ийиги, үшкү черлерни Бай-Талда Станислава Кырлыг-Кара, Тээли суурда Зинаида Ёзуту эргелекчилээн ажыл-агый бараанарының коллективтери ээлээн.

Белеткелчилер аразында чарыштың мурнакчыларынга хамаарыштыр чугаалап тура, үшкү кварталда ооң тиилекчизи «Совет кооперацияның тергиини» хөрек демдээниң эдилекчизи, кооперацияның хоочуну С. Ш. Артынаның ажылын онзалаары чугула. Ол — аныяктарның дагдыныкчызы, үлегерлиг коммунист.

Чугаа бир-тээ кооперацияның хоочуннарының, коммунист кижиниң үлегерииң дугайында келген болганда, каксы-даа бол, аңаа доктаап көрейн. Коммунист С. Ш. Артына кады ажылдап турар эш-өөрүнге үлегерлиг. Хүлээнген херээнге харысаалгалыг, ак сеткилдиг болурунга аныяктарны өөредип чоруур. «Совет кооперацияның тергиини» хөрек демдээниң эдилекчизи, коммунист, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Ч. К. Кужүгет, дагдыныкчы В. Х. Кужүгет оларның ажыл-ижинде өскелерге, ылаңгыя аныяктарга өөредиглиг чүүлдер хөй.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр шимчээшкинге киржилге идепкейжээн. Кооператорларның аразындан коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы атты 9 кижи, белеткел конторазының, пекарняның № 3 ээлээзиниң, район төвүнде ажыл-агый бараанарының магазиниңиң коллективтери чедип алган. Бо хүннерде беш коллектив ол ат дээш туржуп турар.

Кооператорларның 65 хуузу комсомолчулар, аныяктар деп үстүнде чугаалаан мен. Чоннуң хандырылгазының чугула участогунда ажылдап турар аныяктарже кичээнгей улуг. М. О. Хертек удурткан дагдыныкчылар чөвүлелинде үжен дагдыныкчы бар. Оларда 38 аныяктарны быжыглаан.

С. Д. Очур бо коллективке чээрби чыл ажылдаан. Ажылының байлак арга-дуржулгазын аныяктарга ол күзелдиг-биле дамчыдып чоруур. Севилбаа Дойнакайовна ажылга харысаалга, күш-ажылдың үнелелиниң дугайын аныяк эш-өөрүнге бо-ла чугаалаан турар.

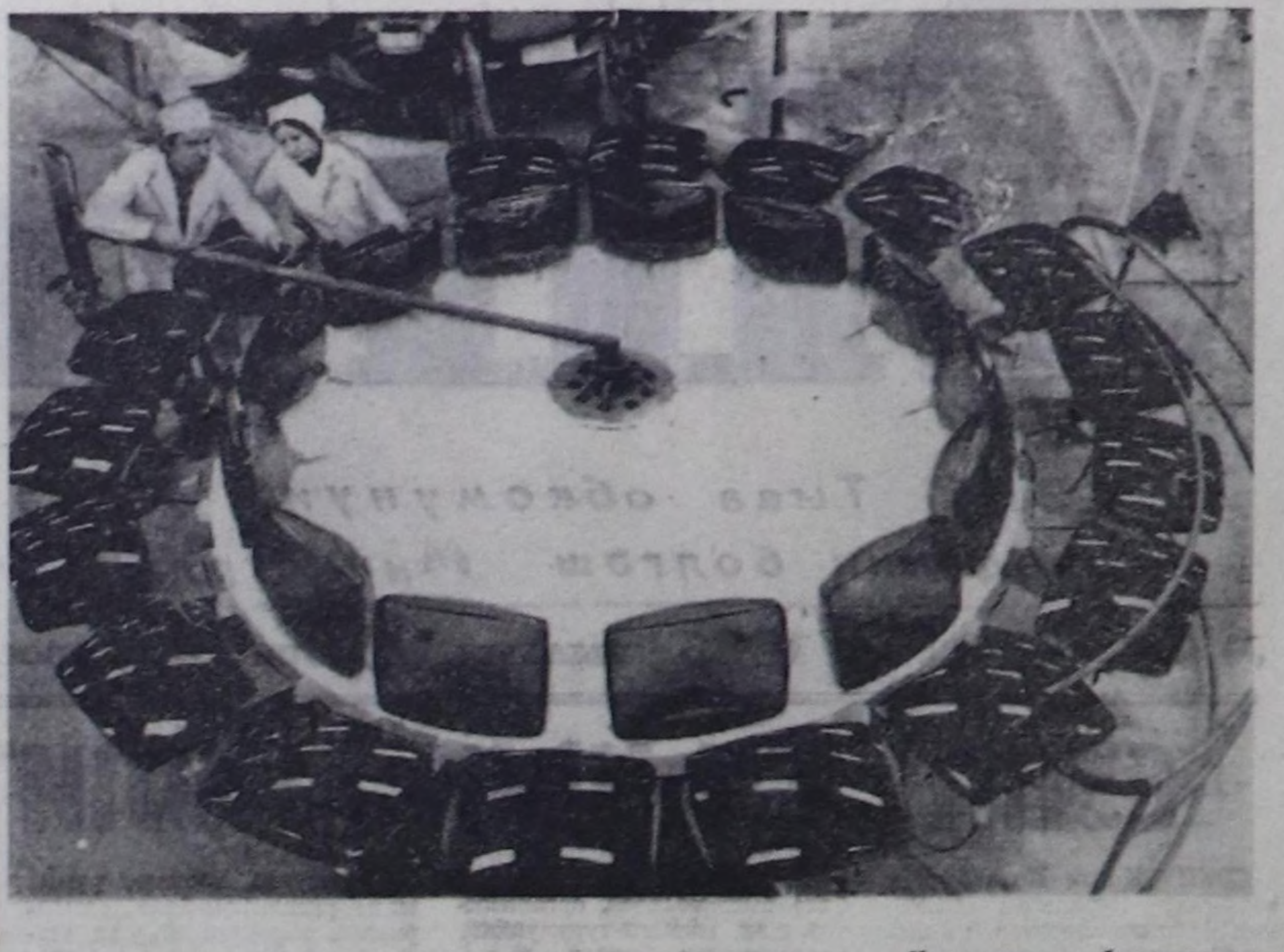
Мергежил бедидериниң конкурстары доктаамал эртип турар.

Үстүнде ол хемчеглер ажылдакчыларның хүлээнген херээнге харысаалгазын бедиткен. Ажыл-ижи-биле мактадыг аныяктар бисте эвээш эвес. Чижээ, Айланмаа Салчак, Валентина Адыг-оол, Елена Бышкак болгаш оон-даа өскелер дуржулгалыг эш-өөрүндеп дудак чок ажылдап турарлар. Бо чылдың эрткен үезинде кооператорлар өре-самчыгдал чок ажылдаан. Кедээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидер хемчеглер алдынып турар. Ылаңгыя малчыннарның хандырылгазынче кичээнгей эки, автомагазиннер хереглел бараанарын чагыг ёзугаар чедирип, садып турар. Шын организастаан социалистиг чарыштың дээштииниң дугайын бөгүнгү ажылывыстан көрүп тур бис. Ындыг-даа болза чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Чижээ, кедээ чоннуң садыг хандырылгазында, бараанарны четчелээр ажылда четпестер эвээш эвес. Ооң-биле кады күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалы үениң негелдезинге ам-даа дүүшпес. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыда бээр чоруктар бар. Ол талазы-биле шүгдүнүп көөрү чугула. Сагылга-чурум хажыткан чаңгыс-даа таварылга кичээнгей чок арттпас. Буруулуг кижилер сагылга-чурумну үрээни дээш эш-өөрүнүң мурнунга, эш хуу судунга тургустуруп турар. Коллективтиң сөзү быжыг, оон түңнел үндүрер апаар.

Шүгүмчүлелдиг хана-солунунуң дээштиин, нижизидикчи талазын чедип алырын чугула айтырыгларның бирээзи кылдыр көрүп турар бис. Ооң-биле мурнакчыларның дуржулгазын хөйге тарадып нептеределири ам-даа чедип алдынмаан.

Райоңнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чери, ында хөй-ниити организациялары айыттынган үстүнде четпестерни чайладып тургаш, кедээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын улам экижидер.

Б.-У. ХЕРТЕК,
райпода партия организациязының секретары.

Новгородтуң электроваакум заводунуң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының дөрттүң ужу күрүнениң Шынар демдектиг.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дүрген өспүшаан, ажыл телевирлериниң өзүлдези мурнай берген.

«Мергежил аайы-биле эң эки», «Шынарның тергиини» деп ат дээш социалистиг чарышты калбартырынга коммунистерниң авангардчы ролюн партком бедидип келген. Бо хүндүлүг аттың эдиленчилериниң үштүң бирээзи-ле коммунист. «Чаңывыска чаңгыс-даа хожудап турар кижи турбазын» деп кыйгырыглыг шимчээшкин прибор тудукчуларының коллективинде улам калбарган.

Күш-ажылчы ижизидилгезин барымдаалап төлээр чаңгыс аай наряд ёзугаар ажылдап турар баштайгы коллективтерни коммунистер удуртуп турар. Ам заводта бригадаларның 70 хуузу чаа ёзу-биле ажылдап турар. Күш-ажылдың болгаш технологияның сагылга-чуруму, ажылдың шынары дыка бедээн, продукцияның 95 хуузун холуушкун чокка дужаап турар.

Инженер-техниктиг ажылдакчыларның база чогаадыкчыларының үре-түңнелдиг ажылының ачызында 50 ажыг роботтарны тургусканының түңнелинде 200 ажылчыннарны хостааш, чаа организастаттынган участоктарже шилчидер арганы берген. Заводта чаа чүүл болур өңнүг телевизор экраннарын бүдүрүп үндүрерин хуусаа бетинде шиңгээдип алган.

Кинескоптар бүдүрериниң эң чугула технологтуг чорудулгаларының бирээзи болур химиктиг бүдүмелдер-биле бүдүүр участокта 13 коммунистер ажылдап турар.

ЧУРУКТА: участоктуң дээре дээн специалистери—коммунистер эдикчи А. М. Жаров, экран эдикчизи Т. И. Тимофеева.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Кызылдың аъш-чем магазиннеринге киргеш, аянныг чараш кылдыр быжырган, ырактан-на амданныг чыды билдинип турар хүрең-кызыл, бичии-бичии булочкаларны делгиирлерге көөр бис. Ол дээрге хлеб заводунда булочка цегинде Галина Ондарның дөрт кижилиг бригадазының кылып турар продукциязы-дыр.

Цехте чеде бээр бөлзувусса, булочка кылыр механизастаан шугумнуң транспортёрларының кыры-биле үскен далганнар шуушкан, булочка кылыкчыларының салаалары ооң аразында автоматтар дег база агараңнаар.

Бригаданың кежигүннери боттарының кылыр ажылынга мергежээн, ээ-харысаалгалыг, ынчангаш олар үш кварталдың болгаш октябрь айның планныг даалгаларын ажыр күүседип, кылыгларының шынарын экижиткен, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышта улам идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): бригадир Галина Ондар, бригада кежигүннери Зоя Ховалыг, Любовь Доглакпан, Сара Балдан.
Сөзү болгаш фотозу М. СУНДУЙНУУ.

КИЖИГЕ ООҢ АЖЫКТЫЫ

Аът кижиниң шынчы эжи. Улустуң аас чогаалында, ылаңгыя тоолдарда, ынчаар чугаалап турар. Көшкүн улус чүгле аъттың ачызында амыдырап келген: кежер-дужерде-даа, мал кадарарда-даа, одаар ыяш болгаш сиген сөөртүрде-дээ, аңнаарда-даа аъттың дузазы улуг.

Аъттың дайын-чаага ажыы база улуг: үгер-боо сөөртүр, хайгыыл чоруур, шаап халдаашкынче кирер. Бистиң күрүневистиң камгалал күжү база аъттыг кызыл шериглен эгелээн. Тараны база аъш-биле тарып чип чордувус. Ам чылгы мал эвээжээн, ажыглаары-даа ховартаан. Шаңнактаан, тергелээн, шыргалаан, чүдүрген аъттар шоолуг көзүлбестээн. Чылгы малга хамаарылгавыс ындыг апарган.

«Ак-Туруг» совхозтуң чылгызы 170-не баш арткан. Эрткен чылын төрээн 59 беден 50 кулун алдынган. Бо багай эвес көргүзүг, мурнуку чылдарда кулун оон-даа эвээш алдынып турган. Хоочун малчын Даспак Дукар чылгычылаандан бээр, харын чүгээр апарганы ол. Моон соңгаар ооң баш санын улам-на көвүдедири күзенчиг. Ынчан малчыннарга аът четчир, харын-даа чылгыдан шыырак малдарны хире-хире солуп ап турар апаар.

К. КОМБУ.

ТУРЛАГДА ТӨПКЕ

Чыглыр шак чоокшулап орда, Үнегети, Божалыг, Даштыг-Оорга ол ынчаар чурттап турар малчыннар хову турлаанда төпке чаңчыл ёзугаар үезинде чыглып келген. СЭКП Эрзин райкомунуң ийиги секретары К. А. Моң хуралга делегей байдалының дугайында чуве чугаалаан. Малчыннар ону кичээнгейлиг дыңнап, сонуургаан. Даараазында совхоз директору Б. Кунгаа кыштаглаашкынга хойжуларның канчаар белеткенгенин дыңнаткан.

«Мөрен» совхозтуң Божалыгда № 1 хойжу бригадазының малчыннары Н. Баавай, Ч. Ынаалай, Б. Долзатмаа, № 2 хойжу бригаданың хойжулары О. Хөөмейлээр, Ы. Эрендей олар кыштаглаашкынга эки белеткенген. Бо хойжулар мал чемин кыштагларда чедирип алган. Кургаг өдээ белен. Улуг хойга кажаалап, хураганнар хүлээп алыр черлер болгаш чуртталга бажыңнары септеттинген. Суг чылдар доскаарлар белен, Кодан девискээрин арыглап-шеверлээн. Мал чемгерер савалар кыштаг бүрүзүнде бар.

Ийи хойжу бригададан беш кижи составтыг улусчу дружина бөлүүн хуралга соңгаан. Бөлүктүң удуртукчузу № 2 хойжу бригадада аныяк малчын А. Лопсан болган. Санал берен малчыннар бүгү совет чон-биле бир демей, тайбынны камгалаарынга идепкейлиг киржип, төлептиг улуг-хуузун киирерин хүлээнген. Ооң-биле чергелештир ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 40 чыл болур оюнга уткуштур хойжулар өглерин септеп-селинир, бажың иштиниң эт-севин чаартыр. Солун-сеткүүлдү үзүктелдирбейн чедирер почтачыларны тургускан. Автолавка кодан бүрүзүнге дөрт удаа чедип турарын чурумчуткан.

Хурал соонда, «Хүлүмэүрүг» агиткультбригаданың бот-тывынгыр уран чүүл бөлүү солун программалыг концертти бараалгаткан. Ылаңгыя Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор Б. Дупчурнуң «Кыстарывыс» деп ырызын дөрт кижиниң күүсеткени, Майдыр Кызыл-оолдуң моол ырны ырлааны чылганнар магадаан. Ол ышкаш А. Артаа «Кадай кыстын чаңы чараш», «Халдавырлыг ынакшыл дарыы» деп шоодуглуг номерлерни күүседирге, көрүкчүлер бир демниг адыш часкааннар. № 1 хойжу бригаданың мурнундан Ч. Намдак сөс ап, бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүнге өөрүп четтиргенин илереткен.

К. ХАНГАЙ.

КҮЗЕЛДИИ-БИЛЕ КЕЛИР

Комплекстиг хүлээп алышкын пунктузунуң бо чаа бажыңын ажыглалге киирге-ле үр үе эртпээн. Делгем өрээлдерлиг пунктуда кедээниң чурттакчыларынга амыдырал хандырылганың ачы-дузазын чедирерингe эргежок чугула чүүлдер бар.

Кирип келирге бертики өрээл—аңаа чагыгларны хүлээп ап турар. Хамаатылардан кандыг чагыглар хүлээп ап турарын көскү кылдыр бижээш, ында аскан. Даараан хептерни, пөстерни өске булукта делгээн. Ол таварылга эвес. Комплекстиг хүлээп алышкын пунктузунуң эргелекчизи Кара-кыс Седеновна Хертек совхозтуң ишчилеринден янзы-бүрү чагыгларны хүлээп албышаан, хепти маңаа боду быжып турар.

Аңаа турувуста аныяк оол кирип келди. Кара-кыс Седеновна «Мода» журналды алгаш, чагыкчыга «Бо болза кандыгдыр? Чөпшээрежир болзуңза, ол ёзугаар быжып кириптер мен»—диди. Чагыкчы чөпшээрешти.

Бо аныяк кижи күскү-часкы тон даарадып, чагыг кирери-биле келген. Кара-кыс Седеновнаның сүмелээни ол фасон чагыкчыга таарышкан. Алыкчыдан дааранықчы болгаш, кижилерниң назы-харынга, дурт-сынынга кандыг хеп тааржырын ол эки билир.

Хүлээп алыкчы кижи хепти маңаа-ла быжып белеткээш, оон бүдүрүлге эргелелинче чорударга, чагыгның күүселдезинге дөгүм болур. Маңаа быжыкаш, моон чорударга дүрген болур дээрзин ол чугаалады.

Бүдүрүлге эргелелинге хептии даарадыры-биле аппарып казыры-биле ажыл кызыгаарлаттынмас. Дужаан каан хептии катап эккелгеш, чагыкчыга кедирип, тааржыр-таарышпазын хынап көөрү база бар.

Даарадыры-биле чагыгларның мында хөй кирип турары таварылга эвес. Өске өрээлде—баш дугу таарар чер. Мастер Кара-кыс Төмүр эр, херээжен улустарның бажының дүгүн таарып турар.

Бир өрээлде— идик септээр цех. Мастер чогундан ол амдызында хааглыг. Ол ажылдай бээр болза, чурттакчыларга кончуг эптиг болур ийик.

Бо комплекстиг хүлээп алышкын пунктузун бүдүрүлге эргелелиниң соодукчу септээр төвү кылдыр тургускан. Ак-Довурактан мастерлер маңаа неделяның понедельниктe келирин көрдүнген. Септелге чогум багай эвес чоруп турар. Телевизорлар чогуур үезинде септеттинип турар.

Комплекстиг хүлээп алышкын пунктузунуң ажылдакчылары «Тээли» совхозтуң малчыннарының күзенчиг аалчылары. Совхозтуң дирекциязы, Тээли кедээ Советтиң күүскому хандырылга черниң ажылдакчыларын машина-биле хандырып турар. Ол дугайын чугаалап тура, К. С. Хертек малчыннарның чагыгларының чамдыктарының күүсеттинмейн турарын мынчаар тайылбырлады:

—Биче хемчээлдиг стол, сандайлар, хөвеңниг курткалар дээш чагыглар эвээш эвес кирер. Ону долу күүсетпейн турарывыс хомуданчыг.

«Тээли» совхозта бо комплекстиг хүлээп алышкын пунктузу—районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде мурнакчы коллектив. Кара-кыс Седеновна Хертектиң удурткан пунктунуң ажылдакчылары кедээ чонга амыдырал хандырылганың ачы-дузазын чедирбишаан, планныг оңаалдазын ай санында доктаамал ажыр күүседип келген. Ажыглалга кирип, ажылдап эгелээн үези, бо чылдың июньдан эгелеп, планныг оңаалда мында 120—140 хуу күүсеттинип турар. Эрткен он айларның планныг оңаалдазы база эки күүсеттинген. Ажыл-ижинге кым сагыш-сеткилинден бердинген болдур, мында үүле-херек бүдүнгүр. Мында ындыг. Совхозтуң улуг-биче чурттакчылары маңаа күзелдии-биле келир.

В. КУУЛАР.
Бай-Тайга район.

Идеология фронтузунуң дайынчызы

ДЕТКИМЧЕГЕ ДАЯНГАШ...

Политэкономиктиг өөредилгениң амгы, 1983—1984 өөредилге чылында «Шагонартяжстрой» трестиң политэкономиктиг өөредилге школаларында баштайгы кичээлдер организастыг эгелээн. Чыл дургузунда кылыр улуг болгаш күжениишкинниг ажыл экономиктиг өөредилге школазының пропагандизи А. К. Щеткованың мурнунда салдынган. Трестиң партбюрозу (секретары В. И. Шумихина) политэкономиктиг өөредилге-биле тудуш холбаалыг болуп, пропагандистерге, дыңнакчыларга улуг дузаны көргүзүп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Төп Комитединиң секретары К. У. Черненконуң партия Төп Комитединиң июнь (1983 ч.) Пленумунга кылганы «Партияның идеологтуг, масс-политиктиг ажылының чугула айтырыглары» деп илеткелинге партийжи кадрлар кижилерниң сеткил-хөөнүнге болгаш сагылга-чурумунга эки салдар чедирип турар социал-экономиктиг факторларны эки билген турарын, идеология ажылын улус ажыл-агыйының болгаш социал-политиктиг өзек соруглаларын боттандырарының демиселин-биле сырый холбаарын чугулалап демдеглээн.

Ону өөренип көргеш, дуржулгалыг пропагандист Александра Контратьевна Щеткова кичээл, семинар бүрүзүн партийжи сөстүң болгаш бодалдарның төвү болдуруп, дыңнакчыларның угаап-медерелин политиктиг билиглер-биле байыткан турарын чедип ап турар. Оон түңнелинде боттарының мурнунда салдынган тодаргай соруглаларны күүседиринге дыңнакчыларның харысаалгазы бедээн, кичээлдерге идепкейи өскен. Экономика лабораториязының улуг инженери О. Сикачёв, трестиң улуг бухгалтери С. Лошкарёва, бүдүрүлге-техниктиг участок начальниги И. Трясин олар кичээлдерге ак сеткилдиг белеткенип, илеткелдерни кылып турар. Дыңнакчылардан болгаш бодундан негелде кошкаар болза, марксистиг-ленинчи экономиктиг өөредилге утказын чедирер эргелиг шаап деп чүвени Александра Контратьевна билир.

Күрүнениң болгаш күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаарынга холбашкан болгаш «Экономиктиг экономика», «Тодаргай экономика», «Хумагалыг болуру — коммунистиг шынар» деп темаларны «Күш-ажылчы алдарның кодекизи-биле ажылдаар болгаш чурттаар» деп шимчээшкинге тураскаалып эрттирген.

Дуржулгалыг пропагандист А. К. Щеткованың дыңнакчыларының барык шуптузу—камналга болгаш хумагалыг чорук дээш походтуң идепкейлиг киржикчилери. Олар «Эвээш курлавыр-биле — эки шынарлыг хөй продукцияны», «Ажыл шагының чидириинге, эрагалаашкынга — бистиң ажылчын согуувус» чижектиг массалыг эгелээшкиннерниң база киржикчилери. Кичээлдерге дыңнакчыларның ажыл херекти экижидериниң дугайында коллективтиң чугула соруглаларынга үндезилээш, социалистиг хүлээлгелер, утуштур планнар күүселдезиниң чорып турарының талазы-биле санал-оналдарын сайгарып турар.

Москвачыларның эгелээни «Үлегерлиг сагылга-чурумга кижизидилеринге— бистиң пропагандисчи сагыш салышкынывыс» деп шимчээшкинге трестиң пропагандистери-биле бир демей, А. К. Щеткова киржип, дыңнакчыларын база олче эвилелдеп турар. Олар социалистиг моральдың нормаларын хажыдар чорукту чүгле боттарының аразында эвес, ажылдап, чурттап турар черинң дайы-биле боттарының кожаларынга болдурбас дээш ажылды база чорудуп турар.

Эрткен өөредилге чылында Александра Контратьевна ажык кичээлди бир удаа эрттирген. Аңаа СЭКП райкомундан удуртукчу ажылдакчылар олурушкаш, арга-сүмезин берген. Көргүзүг материалдары-биле болгаш техниктиг херекселдер-биле хандырылга багай. Чугула темаларга схемаларны, диаграммаларны боттары белеткеп ап турар.

— Пропагандист мергежилим бедидери-биле массалыг информацияның болгаш пропаганданың делгеренгей херилери: радио, телевизор дамчыдылгалары дыңнап, төп болгаш республика солуннарында «Пропагандист — партияның идейлиг дайынчызы» деп рубрикада үнүп турар материалдарны эрттирбейн номчуп, «Политическое самообразование» журналдан сүмелерни, чүүлдерни доктаамал номчуп турар-дыр мен. Чагылгам долу. Семинар-практикумнар, районнуң болгаш зона слёттары, инструктаж-хуралдар, «төгерик стол» артынга ужуражылгалар, партия ажылдакчыларының пропагандистер-биле беседалары, ужуражылгалары, бо бүгү пропагандистиң дуржулга бедидеринге улуг идиглиг боордур — деп, А. К. Щеткова чугаалап олурар.

1966 чылдан бээр партия кежигүнү, тресте план килдизиниң эргелекчизи, пропагандист Александра Контратьевна Щеткова экономиктиг дээди билии-биле чергелештир ийиги мергежилиниң алдыгы чылында, үжен дыңнакчылары-биле айда ийи удаа ужуражып, мынчаар кичээлдеп, ажылдап турар.

В. САТ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: пропагандист А. К. Щеткованың ээлчеглиг кичээлге белеткенип орары.
М. БЕЛЕКЧИНИҢ фотозу.

Юристиң тайылбыры

ТӨТЧЕГЛЭЭНДЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму нефть продуктуларын шын чарыгдаар болгаш ону кайы-хамаан чок төтчеглевес, самчыгдавас талазы-биле ээ-харысаалганы күштелдирер дугайында Чарлыкты бо чылдың үндүрген болгай. Чарлыкта күрүнениң, бүдүрүлгениң база албан чериниң, организацияның бензинин болгаш кывар-чаар өске-даа материалдарны өске кижиге кайы-хамаан чок бергенде азы бодунуң хуу ажыглалынга алганда кандыг харысаалга онаарын айыткан.

Бензин аймаан улуска кайы-хамаан чок берген, азы кандыг-бир арга-биле тын алган болза, кем-херек үүлгедиишкининиң составы чок-даа болза, 20-ден 100 рубль чедир торгаар. Ук торгаалды нефть продуктуларын улус ажыл-агыйынга канчаар ажыглап турарын контрольдаар эрге-дужаалдыг кижилер база милиция органнарының ажылдакчылары протоколду тургузар. Торгаалды иштики херектер килдизиниң начальниги азы оон оралакчызы онаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму РСФСР-ниң Беземче Дүрүмүнге чаа немелде база киирген. Ооң 1983 чылдың август 9-та үндүрген Чарлыын ёзугаар бензин болгаш өске-даа кывар-чаар материалдарны өске кижилерге кайы-хамаан чок бергенде 1 чыл чедир эдип чазаар күш-ажылга онаары азы 100-тен 200 рубль чедир торгаарын көрген. Ол ышкаш ындыг хажыдышкын кылган кижини ол ажылче катап киирбезин база айыткан.

Ындыг үүлгедиг үржүүндан мурнунда шииттирип чораан кижи ону катаптаар болза, хосталгазын 2 чыл чедир казырын азы ол-ла хуусаада эдип чазаар күш-ажылга онаарын, чок болза 100-тен 300 рубль чедир түңнүг акшага торгаарын ук Дүрүм чүүлүнүң 2-ги кезээнде көрген.

Үстүнде көргенивис административтиг болгаш кеземче харысаалгалары чоокта чаа үнген Чарлыкта чүүлдер болур. Ону үндүрген чылдагааны болза, бензин болгаш өске-даа кывар-чаар материалдарны ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи ёзу-биле ажыглаар чоруктарга удур демиселди күштелдиргени болур.

Бо чылдың октябрь 1-ден эгелеп, бензин болгаш дизель одаалгазының талоннарынга чүгле күрүнениң нефть продуктулары бээр организацияларның таңмазын базарын бүгү чуртка чурумчуткан. Ол дээрге талон ажыглалын чурумчудуп, күрүне машиналарындан хуу техникаже бензинниң «ага бээр» чоруун болдурбас дээн хемчег болур.

А. ТҮЛҮШ,
юрист.

САНДАЙЛАРЫ ЧЕДИШПЕС

Совхоз төвүнге чунар-бажыңның ажылынга хамаарыштыр шүгүмчүлелдер болуп турары таварылга эвес. Чунар-бажыңывыстың ажылында четпестер бар. Чижээ, оон чунар өрээлдеринде электри чырыы чок, сандайлар, таттар чедишпес. Улус хөй апарган таварылгада ам канчаар боор, чеже манаар, чуду-кара-биле таяты черже салгаш, чунуп-даа алыр таварылгалар бар.

«Чыраа-Бажы» — Чөөн-Хемчик районда улуг совхозтарның бирээзи, чурттакчы чону база хөй. А чунар-бажыңывыстың ажылы ындыг.

Совхозтуң дирекциязы, кедээ Совет күүскому ону канчаар көрүп турар иргил?

О. КАРА-САЛ.

Бөгүн—Уруглар эргелериниң делегей декларациязының 24 чылы

ЧАШТАР ААС-КЕЖИКТИГ БОЛУР УЖУРЛУГ

Статистика медээзи-биле алырга, амгы үеде Чер кырында 1 миллиард 600 миллион уруглар чурттап турарлар. «Кижи төрелгетен бодунда бар эки чүвени оларның шуптузунга бээр хүлээлгелиг». «1959 чылдың ноябрь 20-де КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүлээп алганы Уруглар эргелериниң декларациязында ынча деп бижээн. Ол Декларацияның он принцивин ёзугаар, чер болганда уруглар боттарының расазы, кежиниң өңү, оол, кызы, чүдүлгези хамаан чок ка эъш-чем болгаш медицина хандырылгазы алырының, камгаладырының болгаш дузаламчы алырының, халас өөредириниң, тайбың делегей кырынга чурттаарының талазы-биле дең эргелиг болур ужурлуг.

Ынчаарга ук Декларация күштүг болуп эгелээнден бээр барык-ла 25 чыл эртип турда безин, делегейниң аңгы-аңгы булуңнарында уругларның амыдырал байдалы мурнуку хевээр дүвүренчиг. КНО-нуң Уруглар фондузунуң, Делегейниң күш-ажыл организациязының, ЮНЕСКО-нуң, Делегейниң кадык камгалал организациязының болгаш өске-даа делегей организацияларының медээлерин ёзугаар алырга, бүгү делегейде уругларның 600 миллиону түреңги байдалда, 100 миллион хирези доктаамал аштап, 150 миллиону ажылдаар ужурга таваржып турар. Чер кырында 750 миллион хире уруглар 7-ден 15 хар чедир назылыг. Оларның аразындан 10 кижиниң чүгле дөртү школаже доктаамал чоруп турар.

Ындыг-даа болза эң-не коргунчуг чүве ол эвес: аштан болгаш аарыглардан хүнүңне 40 муң уруглар өлүп турар. КНО-нуң экспертериниң санап турары: эрткен чылын төрүттүнген 125 миллион уругларның 17 миллиону беш хар чедир чурттап шыдавас.

Уругларның делегей хартиязын хүлээп алырының ырак мурнунда-ла, ылавылап чугаалаарга, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соон дарый, ынчан салгалдың дугайында сагыш салыр чорук бистиң чуртувуска хоойлу ёзугаар ныап боттандырар чүүл болу берген. ССРЭ Конституциязының 42 чүүлүнде Совет күрүнеде уругларның ажылдаарын хоругдап каан дээрзи бижиттинген. Совет эрге-чагырганың алдыгы хүнүнде-ле ол хоругдаашкын доктааттынган. Уруг бүрүзүнге туснай ажаалга болгаш камгалал хандыртынган турар ужурлуг дээрзи Декларацияда бижиттинген. Муң-муң херээженнер консультациялары, уруглар поликлиникалары болгаш амбулаториялары киир снаттынып турар, иени болгаш чашты камгалаарының бүгүнү хаара тудуп турар системазы ССРЭ-де ажылдап турар.

Уруглар өөредилге чедип алыр эргелиг, оода эге чадазында ол өөредилге халас болур ужурлуг деп Декларация чарлап турар. ССРЭ Конституциязының 45 чүүлүнге өөредилгениң бүгү хевирлери халас дээрзиниң дугайын чугаалап турар. Ооң-биле чергелештир ортумак өөредилгени чедип алыры амгы үеде совет кижи бүрүзүнүң чүгле эргези эвес, харын хүлээлгези болуп турар.

Үстүнде чугаалаттынган чүүлдер болза, бистиңиде «уруглар» айтырыглары бүрүнү-биле шиитпирлеттинген дээни ол эвес. Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкизи калбарып турар болзажок (бөгүн ол албан черлеринде 15 миллион чаштар бар болгаш уруглар ажаалгазының чарыгдалының 80 хуузун күрүне төлеп турар), яслилерде болгаш садиктерде уруглар оруннары амдызында чедишпейн турар. Ынчангаш бо беш чылда үш миллион школа назыны четпээн уруглар албан черлерин тудуп тургузар. Ие-херээженнерниң болгаш өзүп олурар салгакчыларның байдалын экижидер хемчеглерге бо беш чылда күрүне бюджединден ниитизи-биле 9 миллиард рубль көрдүнген.

Боттарывыстың уруг-дарывыс чүгле кадык болгаш эртем-билиглиг болзуннар дээш оралдажып турар эвес, харын оларның кижизидилгезиниң шынарын бедидер дугайында база сагыш човап турар бис. Бистиң чуртувуста үнүп турар ушку ном бүрүзү уруглар ному, оларның өртээ улуг улустуң номнарынындан үш катап чиик кылдыр доктааттынган. Бистиң киноэкраннарывыста үнүп турар дөрткү фильм бүрүзү —уругларны. Уруглар театрларында шиилер көөр билеттерниң, уругларга киносеанстарның билеттериниң өртээ улуг улустуундан каш катап чиик.

Өзүп олурар салгакчыларны кижизидерниң херээнге бистиң чуртувуста уруглар парлалгазы улуг рольдуг: уругларның 70 ажыг солуннары болгаш журналдары үнүп турар, оларның аразында эң-не сурагжааны — «Пионерская правда» (тиражы 9,5 миллион кезек). Ооң редакциязы номчукчуларның муң хире чагааларын хүн-нүң-не ап турар. Чүнүң дугайында чагааларыл? Белоруссияда Светлогорск хоорайдан он харлыг Рита Верас ону бижээн.

Ооң бижээни: «Бистиң республикавыска Хатынь деп кодээ суур турган. Дайын үезинде гитлерчилер ону чурттакчылары-биле кады өрттедип кеннер. Ол суур ам чок, а ооң турган черинде тураскаал тургузуп каан, коңгалар ыргылчы эдип турар... Мээң кырган-ачам фронтудан ээп келбейн барган, кырган-авам дайын үезинде аштан өлүп калган. Ийиги кырган-ачам балыглаңган, дайын соонда ол балыындан өлүп калган. Мен дайын күзевес мен!»

Бөдүүн болгаш утказының талазы-биле тодаргай бо сөстер ам-даа чер бүрүзүнде амыдыралчы күштүг болбайн турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрериң күштелдирип турар кижилер, өлүмнүг чаа ракеталарны Барыын Европада сайгара тургузуп турар кижилер—уругларга ожээтен кижилер-дир. Чүгле чаңгыс чаа америк шүүргедекчи самолёттуң өртээ үш миллион уругларны аарыгга удур тарыырының чарыгдалы-биле деңнежир. Чаш назынны качыгдал-түрегделге таварыштырып турар эң шыңгыы айтырыглардан адырлып алырынга боо-чепсек бүдүреринге үнүп турар чарыгдалдарның чээрбиниң бир кезээ-ле четчир.

Уруглар — бистиң келир үевис. Уруглар дугайын бодавышаан, оларның дугайында сагыш човавышаан, кижи төрелгетен бодунуң салгалының дугайында сагыш салып турар. Ынчаарга быжыг тайбыңны тургуспаан шаанда, боо-чепсекти эндере бүдүрер айыылды соксатпаан шаанда, боттарывыстың уруг-дарывыстың келир үези аас-кежиктиг болур дээрзинге бүзүрелдиг болуп шыдавас бис.

О. ГРЕКОВА,
«Пионерская правданың» кол редакторы.
(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Бүгү делегейге быжыг тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырар дээш, ядролуг дайынның кыжанышкынын чайладыр болгаш боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш Совет Эвилелиниң могаг-шылаг чок демиселинге тайбыңның миллион-миллион талалакчылары чоргаарланып, ССРЭ-ниң тайбың чаа инициативаларынга изиг байыр чедирип, бүрүн деткип турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң медеглелинде айыткан чаа саналдар бүгү делегейге тайбыңны, улустарның айыыл чок чоруун хандырарынче, ядролуг халаптың кыжанышкынын чайладырынче угланган деп, даштыкы парлалга бижип турар.

Тайбыңны камгалаарынга чайгылыш чок күзел-соруун Совет Эвилели база катап бадыткавышаан, Женева чугаалажыышкыннарынга тодаргай шиитпирлерниң тыварынга ханы сонуургалдыын илергейлеп турар деп, Герман Демократтыг Республиканың «Нойес дойчланд» солуну бижээн. Женева чугаалажыышкыннарынга муңгашталыышкындан уштунарынга АКШ моондактап турар. Барыын Европаның чурттарынга ядролуг америк чаа ракеталарны эккеп тургузуп турган, шериг күчүзүнүң талазы-биле ССРЭ-ден болгаш ооң эвилелчилеринден артык күштүг болурунче Каттышкан Штаттар чүткүп турар.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы тайбыңның салым-чолу дээш бедик харыысалга-биле тодаргайлаттынып турар. Ынчангаш, Женева чугаалажыышкыннарынга Совет Эвилели тодаргай болгаш чогумчалыг турушту ээлеп турар деп, Чехословакияның «Руде право» солуну онзалап демдеглээн. АКШ бир эвес болуңуң ядролуг чаа ракеталарын Европага тургузуп эгелей бербес болза, Европага ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажыышкыннарны уламчылап болур арга бар дээрзинге ССРЭ бүзүреп турар.

Совет удуртукчу ССРЭ-ниң эвилең чоруун көргүспүшаан, боо-чепсекке контроль талазы-биле чаа саналдарны киирген-дир деп, «Вашингтон пост» солун бижээн. Барыын Европаның чамдык чурттарынга ядролуг америк чаа ракеталарны тургузуп эгелей бээр болза, чугаалажыышкыннарны уламчылаар арга чок болур дээрзин Совет Эвилели сагындырган. Европага ядролуг боо-чепсекти кызырар дугайында дугуржулга чедип алдынган таварылгада, ССРЭ болуунуң СС-20 ракеталарын Совет Эвилелиниң чөөн талакы районнарынга сайгара тургузарындан ойталаарынга белениң чарлаан.

Ортумак ыракшылдың чедирикчи-самолёттарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр чугула базымны кылырыкта ССРЭ база белен болуп турар деп, «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн. Шериг-стратегтиг байдал АКШ-ка болгаш НАТО-га ажыктыг кылдыр өскерли бээрин Совет Эвилели кажан-даа болдуруп болбас дээрзин Ю. В. Андропов онзалап айыткан. Женева чугаалажыышкыннарынга дептилгени чедип алырынче угланган чаа саналдарны совет удуртукчу база көдүрген деп, солун айыткан.

Европага ортумак ыракшылдың ракеталарын-даа, оларның чедирикчилерин-даа ийи талаларга бир домей деңнемчээлге кызырарынга ССРЭ-ниң белениң Ю. В. Андропов медеглээн деп, Барыын Германияның «Франкфуртер альгемайне» солуну бижээн. Ындыг кызырылганың түңнелинде ССРЭ-ниң «СС-20» деп чүгле 140 ракеталарын салып үндүрер установкалар Европага артар, ол дээрге—Англияның болгаш Францияның ортумак ыракшылдыг ындыг ракеталарының санындан ээзи болур. Бо санал болза, ССРЭ-ниң тайбың инициативазында чаа чүүл болуп турар. Ядролуг америк чаа ракеталар Барыын Европага тургустунган турун болбас ужурлуг. Бир эвес «Перщинг-2» болгаш чалгынныг америк ракеталарны Барыын Европага эккеп нептеретир болза, шериг-стратегтиг байдалды НАТО-та болгаш хамыктың мурнунда АКШ-ка ажыктыг кылдыр өскертиптер апаар ийик дээрзин Совет Эвилели сагындырган-дыр деп, Барыын Германияның «Вестифелише рундшау» солуну демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң «Правда» солуннуң айтырыгларынга харыыларынга болгаш медеглелинге идип үндүрген саналдары Барыын чүктүң күрүнелериниң сонуургалын боддурар ужурлуг деп, Японияның Киодо цусин агентствозу айыткан. Ол саналдар дайынга удур шимчээшкинин улам калбартырынга улуг идиглиг болуп турар.

Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарны бурунгаарладырын чедип алырынче угланган чаа-чаа базымнарны ССРЭ кылбышаан, америк ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европага эккеп нептеретир планнарга удур шиитпирлиг демисежип турар.

Ядролуг халапты болдурбазынче угланган күжениишкиннерни ССРЭ мооң мурнунда болгаш амгы-даа үеде Женева чугаалажыышкыннарынга кылып келген болгаш кылып-даа турар деп, Индияның ПТИ агентствозу демдеглээн. Кайы-даа талага тааржыр дугуржулганы чедип алырынче угланган кандыг-даа базымны АКШ кылбаан болгаш харын-даа чугаалажыышкыннарны үзеринче чүткүп турар.

(СЭТА).

ЭЭЛЧЕГЛИГ СОЛУУШКУН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ак бажыңның аппарадынга ээлчеглиг солчуушкун болган: президентиниң хоойлужудулга айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы К. Дьюберстайн халашкан. АКШ-тың конгрези-биле администрацияның харылзааларының айтырыгларын ол харылап турган.

Дьюберстайн күрүне албазындан халашкаш, «хуу өнчүзүн өстүрерин күзээн» дээр чылдакты чардаарынче Вашингтонда албан кижилери далажыпкан. Ынчалзажок, ээлчеглиг ол солчуушкунуң — Дьюберстайның халашканының ёзулуг чылдагааны оортан сыр өске болуп турарын хайгаакчылар демдеглээн. АКШ-тың президентизи Рейганның чоок кижилериниң аразында соксаал чок чөрүлдээ, чидиг маргылдаалар ийден болуп турар. Ол чөрүлдээлерни америк администрацияның политиказының бууралашкыннары болгаш ооң буруузун бот-боттарынче чүүй кагжыр дээш Рейганның чоок кижилериниң оралдажыышкыннары болуп турар. АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг, боо-чепсекти контрольдаар болгаш чепсеглениишкинниң дужурер талазы-биле агентствоның директору Ю. Ростоу, Ак бажыңның парлалга секретарының оралакчызы Л. Джанка, президентиниң Чоокку Чөөн чүкке туска төлээлекчизи Ф. Хабиб чүгле сөөлгү үеде албан-дужаалдарындан халажыр ужурга таварышканнар.

Хөй миллиард шери доллар шериг чарыгдалдарын конгресске бадыладырынга киирген «салыышкыны» дээш Дьюберстайнга «хуузунда өөрүп четтиргенин» Рейган илергейлээн-даа болза, администрацияның болгаш конгресс кежигүннериниң аразында дүшкүүрлүг байдал, чидиг чөрүлдээлер хевээр артпышаан.

ДЕЛИ. **«Америк эжелекчи шериглер, Гренададан чоруңар!», «АКШ-тың Кариб далайга шериг өөредилгелерин соксадыр!» деп лозуңнарлыг массалыг чыскаал Индияның найысылалы Дели хоорайга болган. Ол чыскаал америк администрацияның дайынзыраң хөделмишкиннеринге удур угланган. Америк шериглерниң Гренадаже дээрбечи болгаш араатанзыг халдаашкынын чыскаалдың киржикчилери шыңгыы буруу шапканнар. Индий найысылалга митинг база болган (чурукта). Делегейни ядролуг халапче чыгап турар кижилерниң чимзениишкиннеринге удур демисел бүгү чурттарның болгаш диптерниң улустарынга амгы үеде эргежок чугула болуп турар деп, митингиниң киржикчилери медеглээн.**

В. БАЙДАШИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СӨӨЛГҮ МЕДЭЭЛЕР

БРЮССЕЛЬ. Льежеге чоокта чаа болган чер шимчээшкининиң чедирген когаралын Бельгияның эрге-чагыргалары санап көрген. Оларның дыңнадып турары-биле алырга, ноябрь 8-че дүне болган Рихтерниң шкалазы-биле 5 балл күштүг чер шимчээшкининиң түңнелинде 8 муң ажыг чурттакчыларның бажыңнары үрелген болгаш шыңгыы когараан. Материалдыг когарал 2 миллиард франк болган.

БОГОТА. Колумбияның найысылалында кудуушкуннуг чаъс чаъстап турар. Үерлээшкин түңнелинде хоорайның 12 районнарында транспорт оруктары болгаш электри дамчыдылгазының шугумнары үрелген. Бойдустуң халаптыг уржуктарын чок кылыр талазы-биле хемчеглерни эрге-чагыргалар ап чорудуп турар.

АДДИС-АБЕБА. Эфиопияда бижик билбес чорукту узуткаарының бүгү национал кампаниязы эгелээнден бээр эрткен дөрт чылдарда чуртта бижик билбес чорук 93 хуу турганындан 46 хуу чедир, а Аддис-Абебада болгаш өске-даа хоорайларда 6 хуу чедир кызырылган. Эфиоп революциязының келир чылдың сентябрьда болур 10 чыл оюнуң байырлалынга чедир найысылалдың болгаш республиканың улуг-улуг бүдүрүлге төптериниң бүгү чурттакчылары номчуп, бижиптер кылдыр өөренип аптар. Социал хөгжүлдениң перспективтиг планнарынга дүүштүр Эфиопия 1986 чылга чедир бүрүн бижик-билиглиг чурт болу бээр.

ЛУСАКА. Ийи кожа күрүнени тудуштуруптар көвүрүгнү Замбези хемни кежир тудар дугайында шиитпирни Замбия-биле Ботсвана хүлээп алган. Замбияның премьер-министри Налумино Мунданың медеглээни-биле алырга, Африканың мурнуу чүгүнүң чурттарының хөгжүлдезин дүүштүрер талазы-биле конференция ону акшаландырарынга киржир болгаш төлевилелдиң өртээ 180 млн. доллар. Эргижирей берген понтон кежигни солуур ужурлуг Замбезиниң кежилдир көвүрүг Африканың мурнуу чүгүнүң бот-боттарынга хамаарышпас чурттарының аразынга чүък сөөртүлгезин хандырар ужурлуг эң чугула экономиктиг объект болур.

(СЭТА).

АЖЫК ЧАГАА

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың чазааның улуска удур милитаристиг даштыкы политиказын үндезнин-биле эде көөрүн негээн ажык чагааны хөй санныг америк политиктиг болгаш хөй-нийти ажылдакчылары президент Рейганче чоруткан.

«Амгы администрацияның политиказы Каттышкан Штаттарны чурт иштиниң болгаш даштыкының-даа талазы-биле кризиске чыгап турар» — деп «Нью-Йорк таймс» солунда парлаттынган чагаада чугаалап турар. Ол документиниң авторларының, оларның иштинде конгрессменнер У. Фонтрой болгаш П. Шроудер, шериг айтырыгларының болгаш чепсек дужурериниң талазы-биле институттуң директору Р. Форсберг оларны Рейганның чазааның чепсеглениишкинниң эндере бүдүрериче, ССРЭ-ден шериг талазы-биле артык күштүг болурун чедип алырынче үргүлчү дүвүредип турар. Ындыг политика келир үеге идегелди оскундуруп турарын ол документиде айыткан.

Америк чалгынныг ракеталарны салып үндүрер шөл кылдыр Гринэм-Коммонда базаны ажыглаарынга удур демиселин англи херээжен чон үргүлчүлеп турар.

Демир теңниг хериминиң чанында майгыннардан тургузуп алган лагеринде олар чурттап турар (чурукта).
АП—СЭТА-ның телефотозу.

РЕВОЛЮСЧУ ХАНЫ ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН-БИЛЕ

Ноябрь 20—ССРЭ биле Социалистиг Эфиопияның аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганының 5 чыл оюу

«Бис Силерниң дузаңарны болгаш тергиин эки ажыктыг ажылыңарны кажан-даа утпас бис. Бис Силерниң биеке найыралдыг байдалыңарга бичии-даа чигзиниг чок бис, Силерге найыралчы хамаарылгавысты илергейлеп тур бис». Бо чылыг сөстерни Эфиопияның хааны Менелика II-ниң оргүүделиинден номчуп болур. Россияның төлээлекчилеринге бижээн ол сөстер ам барык чүс чыл төөгүлүг.

Эрткен чүс чылдың төнчүзү. Бүгү Африка дип ол үеде империалистиг күрүнелерниң аразынга араатанзыг хуваажылганың чери апарган турган. Ынчалзажок эфиоп улус хан төгүүшкүннүг, дең эвес демиселдиң түңнелинде бодунуң хамаарышпас чоруун кайгалап арттырган болгаш итали эжелекчилерге өлүмнүг согугну таварыштырган. Чуртка ол берге үеде Россияның Кызыл крест ниитилели шеригге болгаш чурттакчы чонга дуза чедирери-биле Эфиопияже эки турачыларның санитар отрядын чоруткан. Каш чыл эрткенде орус эмчилер болгаш санитарлар чуртунга ээп чанып келген, эрес-маадырлыг күш-ажылы дээш «үстүнде адааныыс өргүүделди оларга тудускан турган.

Бистиң чурттарывыстың аразында чаагай харылзааларны шуут-ла чаңчылчаан деп чугаалап болур. XX чүс чылда Эфиопия империалистиг халдаашкыннарга болгаш чимзениишкиннерге чаңгыс эвес удаа таваржып келген, ынчан Совет Эвилели доктаамал ооң талазынга туржуп турган. Ооң-биле кады Советтер чурту Африканың найыралчы ол күрүнезинге өөредилге болгаш кадык камгалал системазын хөгжүдеринге, национал экономиканы быжыглаарынга дузаны көргүзүп келген. ССРЭ-ниң техниктиг деткимчези-биле чээрби чыл бурунгаар Бахр-Дарның политехниктиг институду тудуп тургустунган. Ооң соонда чурттуң аар индустриязының баштайгызы — Ассабта нефть арыглаар завод туттунган.

Ынчалзажок ийи чурттуң аразынга харылзаалар Эфиопияга феодализмге удур национал-демократтыг революцияның эрге-чагырганы холга алган Түр шериг административтиг Чөвүлел (ТШАЧ) кол сорулга кылдыр социализм тургузарын чарлааныныӊ соонда ёзулуг чечектелиишкиниң алган. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселдиң чаңгыс эвинге үндезилеттинген ол чаа харылзааларның түңнели болза ССРЭ биле Социалистиг Эфиопияның аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1978 чылдың ноябрь 20-де Москвага ат салган Керээ болур.

Совет болгаш эфиоп специалистерниң кожа туруп, кады ажылдашпайн турар ындыг адырын экономикадан, эртемден, культурадан амгы үеде тывары берге. Ол дээрге нефть дилеп тывары, алдын тывыжы, Гамбела девискээринде кур черлерни шиигээдири, Мелка-Ваканеде гидроэлектростанция тудуу, трактор эптээр завод тудуу, мергежилдиг национал кадрлар белеткели... Чүс-чүс эфиоп оолдар болгаш кыстар совет дээди эртем черлериниң дипломнарын алгаш Төрээн чуртунче чыл бүрүде чанып турар. Ол бүгү—найыралдың болгаш интернационализмниң үндезининге ийи чурттарның аразында хөгжүп турар кады ажылдажылганың үре-түңнели-дир.

...Эфиопияның найысылалындан 120 километрде турар улуг эвес Амбо хоорай ам чүгле чуртта эвес, а харын делегейде билдингир апарган. Ол 1977 чылда совет специалистерниң дерип, тудуп тургусканы фитопатологияның эртем лабораториязы-биле алдаржаан.

Ооң ногаан шөлдер аразында чаптылган ак-ак бажыңнары ырактан-на көстүп турар. Эң кол корпуста кара-хүрең холда туткан алдын-сарыг кызыл-тас боодаан чуруп көргүскен. Ол чурук эфиоп оңнуктери-биле кады совет эртемденнерниң кылып турар ажылының утказын илередип турар. Олар үнүштер аарыглары-биле демиселдиң дээштиг аргаларын дилеп тып турар. Ол дээрге чурттуң көдээ ажыл-агыйынга онза чугула ужур-дузалыг. Ооң-биле чергелештир национал кадрлар белеткели калбарган.

Эртем төвүнүң директору, биология эртемнериниң кандидаты Б. В. Анисимов-биле кады ооң ажылдакчылары-биле таныштывыс. Москва, Кишинёв, Краснодар болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң өске-даа хоорайларындан келген 18 совет эртемденнер эфиоп дузалакчылары-биле кады ажылдап, боттарының билиглерин, дуржулгазын оларга дамчыдып берип турар. Эфиоп специалистерниң бежи совет өөредилге черлерин дооскан. Чоокку үеде ынаа Москваның К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязын дооскан ийи кижи немежир.

Интернационалчы коллективтиң ажыл-чорудулгазы лабораторияның ханалары-биле кызыгаарлаттынмас. Ооң төлээлекчилери найысылалда университеттиң көдээ ажыл-агый факультединиң сургуулдарынга лекцияларны номчуур, эртем конференцияларынга, симпозиумнарга илеткелдерни кылып турар. Эртем төвү кооперативтерниң тараачыннар эвилелдериниң кежигүннеринге «ажык эжиктер хүннерин» доктаамал эрттирип турар. Ынчаан бүгү ажылдакчылар экскурсоводтар апаар, боттарының ажылдарының «чажыттарын» тайылбырлап, ооң түңнелдерин көргүзүп турар.

А көргүзер чүүлдер шынап-ла хөй. Станцияның дуржулга шөлдеринде көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдү чурттуң ол талазы-биле ортумак көргүзүглеринден үш-дөрт катап хөй. Көдээ ажыл-агый экономиказының кол адыры болуп турар Эфиопияга ындыг дүжүт кандыг ужур-дузалыг болурун тайылбырлаан херээ чок. «Бистиң сорулгавыс болза маңаа кылдынып турар шинчилелдерниң түңнелдери чурттуң шөлдеринге дүрген-не нептерээн турарын чедип алыры болур»—деп, төптүң эртем ажылдакчызы, Тимирязев академиязының доозукчузу Тесфахун Фанта чугаалаан. Ол угланыышкын-биле баштайгы базымнар кылдынган.

Эртем лабораториязынга силерге аалчыларның демдеглелдер дептерин албан көргүзер. Ону Түр шериг административтиг чөвүлелиниң болгаш Эфиопияның ажылчы чоннарының партиязын организастаар талазы-биле комиссияның даргазы Менгисту Хайле Мариамның ол эртем төвүнүң ажылын ийи чыл мурнунда чораш бедик-биле үнелээн сөстери-биле ажыткан. А сөөлгү демдеглелди мырыңай каш хонук бурунгаар кылган, «Кумента» деп бүдүрүлге кооперативиниң даргазы мынчаар бижээн: «Кооперативтиң бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип алырынга салдарлыг болган силерниң интернационалчы дузаңар дээш четтирдивис. Силерге болгаш бүгү совет улуска бистиң ёзулуг революсчу өөрүп четтиришкинивисти илереттивис».

Ынчалдыр совет болгаш эфиоп улустарның найыралы болгаш кады ажылдажылгазы быжыгып, соксаал чок хөгжүп турар. Ол узун төөгүлүг болгаш чылдан чылче улам ханылап турар.

Ю. ПИЧУГИН,
СЭТА-ның корр.
Амбо—Аддис-Абеба.

«АЖЫК ИМПЕРИАЛИЗМНИҢ» ДЕМДЭЭ

АКШ-тың президентизиниң Ыраккы Чөөн чүкке дайынзырак улчуушкуну, ооң Токиога болгаш Сеулга чугаалажыышкыннарының түңнелдери Азияның болгаш Оожум океан девискээриниң чурттарында ханы дүвүрээзинни болгаш килеңнээшкинни болдурган. Калбак хөй-нийти болгаш солуннар Вашингтоннуң администрациязының баштыңының ол аян чоруун америк империализмниң гегемончу планнарының чарылбас кезээ, Азияның күрүнелериниң айыыл чок чоруунга боттуг кыжанышкын, ол дипте болгаш бүгү делегейде тайбың херээнге кыжанышкын кылдыр көрүп турар.

ТОКИО. Р. Рейганның Японияга чорааны Японияны АКШ-тың делегейге агрессиви стратегиязының идепкейлиг киржикчизи болдурарынче чүткүлдүг Вашингтоннуң айыылдыг бодалдарын көргүзүп турар-дыр деп тайбыңның Япон комитединиң чиңгине секретары Кэн ити Мори СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Японнарның тайбыңче болгаш Азияга чаагай кожа-хелбээ догуннаар чорукче чүткүп турар хөй кезии япон-америк шериг эвилелин быжыглаарынга, Японияны Пентагоннуң ракета-ядролуг баазазынче хуулдурарынга, бистиң чурттувусту месилдежиишкинниң политиказынче, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдирериниче хаара тударынга шиитпирлиг-биле удурланып турар деп ол чугаалаан.

ДЕЛИ. Каттышкан Штаттар Азияга удур чаа сүлчээни белеткеп турар— Ак бажыңның ээзиниң Японияга болгаш Мурнуу Корейге чорааның индий солуннар ынчаар санап турар. Вашингтон — Токио—Сеул аразынга милитаристиг сүлчээ эвилелин күзеп турар Рейганның администрациязы Ыраккы Чөөн чүкте эвилелчилерин национал-хосталга дээш шимчээшкиннерни базарынче, Азияга америк албадаашкынны хандырарынче угланган болуунуң ажырымчы эжелекчи бодалдарынга улам-на ханызы-биле холбаштырарынче чүткүп турарын «Джан юг» солун айыткан.

ДЖАКАРТА. «Президент Рейганның аян-чоруу амгы америк администрацияның милитаристиг политиказының кезээ болур»—деп, индонезия «Мердека» солун бижээн.

(СЭТА).

КОЛ СОРУЛГА—МАССАЛЫГ БОЛДУРАРЫ

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң область чөвүлели он дөрт районнарда, Кызыл хоорайда база ийи ортумак өөредилге черлеринде спорт ажылын удуртуп турар. Күш-культуржуларның саны 15300 кижи, оон иштинде ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилериниң саны 6813, бо чылдың баштайгы чартыының түңнели-биле 2 спорт мастерин, 10 кандидаттарны, бирги разрядтың спортчуларын 85 кижини белеткээн.

«Урожай» ниитилелинде спорттуң хостуг хүреш, чадары, спорттуң национал хевирлери, бокс, хаак, волейбол болгаш мячилиг хоккей база стол теннизи дээн ышкаш хевирлери колдады сайзырап бар чыдар.

Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун чедип алыр талазы-биле ажылдар Эрзин, Барыын-Хемчик, Кызыл, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда чүгээр чоруттунуп турар. Оларның иштинде Жданов аттыг, «Улуг-Хая», «Тиилелге», «Х Улуг хурал», «Барлык», «Алдан-Маадыр», «Нарын» совхозтарда болгаш Дуржулга станциязында спорт болгаш кадыкшылга ажылдары план ёзугаар чоруттунуп, материалдыг баазазы чыл санында быжыглаттынып келген. Ол ажыл-агыйларда спорт шөлчүгештери, залдар, бедүүн спорт тудуглары чылдың кандыг-даа үезинде ээнзиревейн турар.

Спорт талазы-биле тускай эртемниг ажылдакчының ажылы агрономнуң азы зоотехниктиң харысалгазындан дудавас ужурлуг. Ындыг-даа болза тускай эртемниг спорт ажылдакчыларын өске ажылдарга тудуп турар таварылгалар хаая эвес. Республикада 66 совхозтарның чүгле 48-инде методист-инструкторлар бар.

Райчөвүлелдерниң болгаш комитеттерниң ажылында «Хаакчы хүнү», «Чадаг-чарыш хүнү», ГТО неделязы болгаш оон-даа өске депшилгелиг аргалар кирген. Ол чорук чоннуң чаа кезектерин массалыг күш-культураже хаара тударынга эптиг. Ол талазы-биле Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозта дирекцияның, парткомнуң болгаш профэвилел, комсомол комитеттерниң ажылы багай эвес. Совхоз директору Б. К. Монгуш-оол спортчу үлегерни боду көргүзүп, спорттуң национал хевирлеринге секцияны удуртуп турар. Оон түңнелинде Ак-Тал суурда спортчуларның болгаш аныяктарның күжү-биле стадионну, спорт шөлдерин, ипподромну дерип кылган. Совхозтуң спортчулары район болгаш республика чергелиг маргылдааларга идепкейлиг киржип, шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Оон-биле чергелештир ажыл-агыйның планныг онаалдалары күүседиинип, районда, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда доктаамал чоруп турар. Хөй-нииити чурумунуң үрээшкиннери, ажылдан үнер-кирер чорук кызырлып, школа доосхан аныяктарны совхозка арттырып ажылдадыры экижээн.

«Тиилелге» (директору Оюн В. О.), «Х Улуг хурал» (директору Монгуш А. Х.) совхозтарда спорт, күш-культура ажылы сөөлгү үеде база экижээн. Ында хөй-ниитичи тренерлерниң ажылы идепкейжээн. Ол ышкаш Сүт-Хөлде «Алдан-Маадыр» совхозта бо талазы-биле көргүзүг чүгээр.

Ындыг-даа болза республикада чурттакчы чоннуң хөй кезиин массалыг күш-культураже хаара туттунмаан. Ылаңгыя улгады берген кижилерден чүгле ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилери маргылдаага киржип турар. Каа-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем районнарда спорт чөвүлелдери болгаш Кызыл хоорайның чамдык спорт организациялары СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглер албайн турар. Амга чедир чаңгыс-даа районда «Шупту хаак оруунче», «Бүгү бригада-биле старт-че», хөй мергежилдерге ГТО-нуң старттарынче болгаш «Комсомольская правда» солуннуң шаңналдары дээш маргылдаалар база маңнаарынга хандыкшылдыгларның клуву, кадыкшылга бөлүктери, туризм клубтары, нити күш дамыр белеткелиниң кичээлдери чорбайн турар. Материалдыг баазаны улам быжыглап, спортчу шөлчүгештерни болгаш тудугларны немей тудары, чаартыры планда көрдүнген-даа болза, контроль чок болганының түңнелинде, ол кайы-даа районда күүсеттинмээн.

Хостаткан тренерлерниң ажылы бо хүннерге чедир эки хонувейн, чогуур деңнелинге четпейн турарын пленум демдеглээн. Хостуг хүреш тренерлери Сарыг-Септе Сергей Кумажик, Баян-Кол суурда Канчыыр Сандаков база Сосновкада ча адарының тренери Раиса Тутатчикова олар кичээлдерни доктаамал эрттирип турза-даа, шыңары чавыс.

Маңаа кол чылдагааннарның бирээзи уругларның тускайлаттынган спорт школазының чогу болгаш дериг-херекселдериниң четпези болуп келген. Ыйнде, спорт школаларында аңгы-аңгы хевирлерге тускай тренерлерни быжыглаваанындан шыырак спортчуларны белеткеп үндүрериниң темпизи чавыс болуп артпышаан. Аңаа хамаарыштыр 1984-1985 чылдарда республиканың «Урожай» спорт ниитилелиниң чанынга болгаш ийи совхозка уругларның спорт школазын ажыдар арга бар болуп турар. Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң шугуму-биле ындыг школаларны Бай-Хаакта, Чаданада, Туранда, Шагаан-Арыгда болгаш Самагалдайда ажыткан. Ол школалар багай эвес спортчуларны белеткеп болурун херек кырында бадыткаан.

Өөренип турар аныяктарны, ылаңгыя школачыларны күш-культурага чаңчыктырары база кол айтырыгларның бирээзи. Чыл санында школачылар аразынга спорт-массалыг ажылдарны чорудары экижип турар. Ындыг-даа болза, чамдык школаларда күш-культура кичээлдери чавыс деңнелге эртер, чүгле ужур эдерер чоруктар хөй болуп артпышаан. Кичээлдерни күш-культура талазы-биле кандыг-даа эртем чок кижилер эрттирип турары ховар эвес.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга эш Ю. В. Андропов болунуң чугаазынга чурум-сагылганы быжыглаарын онзалап айыткан. Ындыг турбуже күш-культуржуларның талазындан чурум үрээр, маргылдаалар сөөлүнде массалыг арагалаашкын кылыр чоруктар ховар эвес. Чижээ, республиканың бирги чери дээш болган хостуг хүреш маргылдаазының сөөлүнде, чурум үрээшкининиң түңнелинде Тес-Хем районнуң спортчулары бир чыл иштинде маргылдааларга киржир эргезин казыткан. Эзириктер сергедир черге хонар таварылгалар база эвээш эвес болгулаан. Совет спортчунуң арын-нүүрүнге бо үүлгедиглер шуут таарышпас дээрзи кымга-даа билдингир. Ол ышкаш Бай-Тайга районнуң спорт комитединиң даргазы турган К. Салчак маргылдаалар эрттирери-биле үндүрүп алганы 3 муң рубльди боду чарыгдапкан.

Четпестер болгаш чедир кылдынмайн турар ажылдар хөй. Бүгү күштү чыып турупгаш, комплекстиг хемчеглер-биле күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынга бар аргаларны ажыглаар бис.

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам мыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын болгаш СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, Совет Тываның 40 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш «Урожай» спорт ниитилели бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылыр кылдыр ажылды ынчаар шын организастаар бис.

В. БИЧЕ-ООЛ,
республиканың «Урожай» спорт ниитилелиниң даргазы.

Республиканың улусчу театрларының база аныяк көрүкчүлер театрларының режиссёрларының билиин бедидери-биле доктаамал ажылдаар, үш чыл хуусаалыг чогаадыкчы лабораторияны организастаан. Ук лабораторияда баштайгы кичээлдер эгелээн. Аңаа кичээлдерни Бүгү-российаның театр ниитилелиниң Тыва салбырының база республиканың эртем-методиктиг төвүнүң организастааны-биле чорудуп эгелээн.

Баштайгы чыышка республиканың Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Эрзин, Кызыл районнарындан, Кызыл хоорайдан режиссёрлар келген. Кичээлдерни Москвадан келген режиссёр-консультант Лев Александрович Новский база театр критиги Татьяна Григорьевна Исканцева олар эрттирген.

Бо ажыктыг чогаадыкчы чыышка улусчу театрларның бүгү-ле ажылын организастап башкарарынга хамаарышкан чугааны чоруткан. Шиини тургузары, ооң музыказы-биле ажылдаары, чурук каасталга, артистер-биле ажыл дээш хөйле ажыктыг сайгарылга болган. Театр темазынга солун лекцияларны Т. Г. Исканцева номчаан. Баштайгы кичээлдерни республиканың хөгжүм-шии театрының баазазынга чоруткан. Дараазында кичээлди (ол келир чылын болур) республиканың кайы-бир улусчу театрының баазазынга эрттирер.

ЧУРУКТА: Москвадан келген режиссёр-консультант Л. А. Новский улусчу театрлар режиссёрларының аразында тур.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

АЪТТАНЫПКАН

Ийи совет гроссмейстер—делегей чемпиону чораан В. Смыслов биле Г. Каспаров шыдыраага делегей чемпионунуң ады дээш туржуп турар кордакчыларның чартык финал оюннарынга белеткелди доосказ, маргылдааның болур чери Лондонда чеде берген. Олар аңаа боттарының удурланыкчылары Э. Рибли болгаш В. Корчной-биле ужуражырлар.

Смысловтуң ады делегейде алдаржып сурагжаан. Оон ойнаан дыка хөй салыгларын хөй-хөй чурттарга парлагылаан болгаш шыдыраанын «салдын» фондузунда киир бижээн.

—Ойнаары үргүлчү сайзырап орар мээң удурланыкчымның канчаар ойнап билири меңээ ниитизи-биле билдингир ийин—деп, СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга В. Смыслов чугаалаан.

—Оон-биле ойнааш үттүрупканым бир салыгны утпастыр мен. Шагда-ла бир катап ойнаачывысты ол база утпаан чорду. Ынчан хайым болган бис. Риблиниң эртеми математик кижи, көштерни эки санап билир.

—Бо маргылдаага белеткел мээң төрээн Бакуумдан ырак эвес черге эрткен болгаш, шыдыраалап ойнаарындан аңгыда спортчу белеткелди база кылып турган мен—деп, Каспаров чугаалаан.

Ийи маргылдааның ажыдыышкыны ноябрь 20-де Лондонга болуру билдингир болгай. Баштайгы салыгда ак биле кымның ойнааны ол кежээ билдине бээр. Каспаров биле Корчной ноябрь 21-де, а Смыслов биле Рибли ноябрь 22-де ойнап эгелээр. Ол ийи маргылдаа «Грейт Истерн» дээр аалчылар бажыңының залынга болуп эртер.

В. КУКУШКИН,
СЭТА-ның корр.

Г. Макаровтуң чурааны «Шыяанам, дыңна шиңме!» деп чуруу.

ОЗАЛДААН ЧАГАА

Эрткен чайын Болгар Улус республиказының «Здравец» журналынга болгар дылга С. А. Сарыг-оолдуң дугайында чүүл парлаттынган. Ону чамдык кызырылга-биле киирдивис.

Тыва совет литератураның үндезилекчилериниң бирээзи Тываның улустуг чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң чогаадыкчы ажыл-ижи-биле каксы-даа болтаныш мен. Ооң лириказын номчаан мен. Чогаалчының мерген утаангыры, сеткил-сагыш хайнышкынының илередири, дөрт салдарлыы мени кайгаткан. Чазын чогаалчыже чагаа бижээш, интервью кылдыр элээн каш айтырыгларга харылап бээрин дилээн мен. Ынчалза-даа мээң дилээмге ооң харылап четтикпээнинге дыка-ла хомудаар мен. Чогаалчының кадайы меңээ «Аңгыр-оолдуң тоожузу» биле «Хомустуң ыры» деп номнарын чорудуп берген. Степан Агбаанович мээң чагаамны ап четтиккен, ынчалза-даа, чүве бижип шыдавас апарган турган. А май 27-де, мээң чагаам четкеш чаңгыс неделя болганда, ол чок апарган дээрзин кадайы менче бижээн.

Мээң чагаамның озалдап четкени, С. А. Сарыг-оолдуң мөчээни меңээ дыка хомудаанчыг болган. Ынчалза-даа чагаага салган айтырыгларымга харыыны ооң номнарындан тып алган мен.

Бодунуң чонунуң сорук киирикчи ыраажызы чогаалчыга Горькийниң болгаш Маяковскийниң салдары улуг болбастың аргазы чок. Москвага Дээди литература курстарынга өөренип тургаш, бир катап ол семинарга мынча дээн:

—Маяковский —чаагай үрезин-дир, а бистер—чечектер-тир бис. ..

Степан Агбаановичиниң «Дыт» деп кайгамчыктыг шүлүү бар. Ону «Хомустуң ырындан» номчааным соонда, мындыг бодал тыптып келди: үр болбайн Тываның өлүм чок чогаалчызының чевээнге улуг чаагай дыт үнүп, чырык чогаан херели-биле ону эргеледир чадавас.

С. А. Сарыг-оолдуң якут өңнүү, чогаалчы Семён Данилов ону «кайгамчык болгаш онзагай» чогаалчы деп адаан болгай. Бистер ол «кайгамчык болгаш онзагай» чогаалчының шүлүктерин, прозазын чаңгыс эвес катап номчуур бис, олар бисти буянныг болгаш мерген угаанныг болуруңга өөредир.

ГЕОРГИЙ ГРИВНЕВ,
болгар чогаалчы.

САНАЛ

Расказ

Тос-тостуң чыкылама соогу дүшкелек-даа болза, эртенги шаң арыны, холдарны хаарып, үрүп турган. Оруква шыырныгып доңар хамаан чок, боттаң аъттыг Хола-Сал ирей эзер кырынга кум кылынган.

«Скафандрларның», кырган-ачазының база бодунуң кышкы хевин Сарыгбай ынча деп адаар, чылыы аажок: хой кежи чүвүрлерлиг, хыглыг кидис-уктуг хөм идиктерлиг, эдектери алгыг негейлерлиг. Халбаңнарын дүжүрбейн ийлендир кедип алганы бөргүнүң чылыы арай хирелиг, оозу хыралгаш, кезек черлеринде тазаргылап калган.

Чавыс, дүктегер дөрүг аъттың кырында айтырыг демдээ дег үзее берген чораан кырган артында дужей хона берген: кызыл-бут, анай кара чаш шаа ооң дүжүнге кирген: кыдыы дүдүскек калбак ногаан оранда дуруяаларны кады ойнап өскен өөрү-биле сүрүп каан. Олардан хойдукканкөк улуг куштар аал коданы хире девискээрге чедип чоруй, шыктан оожум адырлып үнген. Дүрген маңга, күчүлүг чалгыннарның челбиижинге аар, семис дуруяалар арай деп өрү кодүрлүп, шырга буттарынга кудурууп чүдүрүп, дээрже бедий берген. Өөр дуруяалардан эжеш ийи куш черге артып калган.

«Тейле,
Тейле,
Оолдарын
Отка-пашка
Олуртур мен»—

деп, Хола-Сал үн салып кыйгырган. Хоюзарга, ушпайн, чалгыннарын өг ханазы деггилештир чада херип, бирде бажынга тейлей чедирип, эжеш дуруяалар самнай теп турган. Опчокпайларның үүлгедиин оолдуң авазы көрүп каан. Эдээн долдур чыып алганы кургаг, төгериң инек өдээ черге кээп дүжүп, дугуйгулаштыр дукпурлангыже чедир не маңнап каан. Ооң соонда черге барык дегбейн, тонунуң иштин база артыы хоюн хоруктелдир, чымчаа аажок кылдыр ужуп келген.

— Канчап турарынар ол, конгүр азалар. Хөөкүйлер чаш төлдерин камгалап, силерге чаныып база чалбарып турары ол-дур, ынчанмайн көрүңер, кээргээр сеткилиңер кайыл?—деп, оглунуң кулаан шымчыпкан.

Чым-сырт дээниден Хола-Сал ирей отту хонуп келген, кулаанның бажын соок шонупкан болган.

Авазы дүшке кирбээнден бээр үе-дүп болганын ол сагынган. Хөөкүй не калырга, Хола-Сал шору эр апарган-даа болза, каш чыл улаштыр ажыын ажып чораан, хүндүс сактыр, дүне дүжээр турган. Бааты саргып чоруурун кымга-даа чугаалавас. Ынчалза-даа кижилер аныяк оолдуң ажыын оттүр билип каар болган. Арын көзенек-биле дөмей, чеже-даа чажыртынарга, хөректе чүү болуп турары аңаа чуруттунуп келир.

Шору улгадып кээрге, аалдың ажылының бир кезин Хола-Салга чүдүрлү берген болбайн аан. Авазы хем кирип, суг успастаан, тараа хоорупсоктавастаан, оттулар мыш чарбастаан. Ачазының чайы база хосталган, аът-хөл, саап бажы доспастаан, оттулар мыш кезип белеткевестээн. Ынчалза-даа элээди апаргаш безин тыныыш чок чораанынга Хола-Сал таарзынмас. Он беш хар ашкаш-даа, уйгузунга күш четпес, ада-иезинге оттуртур чораан. Эртен эрте оттуп келгеш-даа, өг иштиниң чылып кээрин маңап, шуглак иштинге дүрлү берген чыдар.

Бир катаң Хола-Сал, ынчан он алды харлыг турган, эртен эрте туруп, от салып, шай хайындырыпкан, адазы-даа чок. Авазы туруп кээп, мглай каапкан. Оол аайын тыппаан.

— Күжүр оглуму, Шагзырааш, туруп чадап чыттым ийин. Ам от-көстен бээр кыпсып бериң, бисти азырай бердиң. Иезиниң карак чажы-биле бадырган сөстери оолга чалбыраш-биле дөмей болган, ол сөстер ооң чүрээнде хып чоруур, харысалгалыг, сагыш човангыр болуруңче эң оттурукчу күш болуп арткан. Кижиниң назынын бойдус өйлеп каан, ынчалза-даа ол бир онза хайыралды кижиге берген: бодун чоок кижилериниң угаан-бодалынга, ынак ажыл-херээнге арттырып болур.

— Кырган-ачо-оой—деп, Сарыгбайның үнү бодалдың агымындан Хола-Салды үндүрүп әкелген. — Көрүп көр-даан: кургаг чер чок, долгандыр чайынды— дивишаан, кырган-ачазынче уткуштур халдып келген. Кырган-ачазын оол кезек кайгаан. Тывызыксыг, угаанныг, көрүштүг-даа арын: каш аъттың изи киргеш, чиде берген чергелешкек, ханы аът сруктарлыг шолук ховуга дөмейлешкек хавак, бажы доңгагар бедик думчук, хыраалай берген тереңсалдыг кылын эриннер. Сактырга, амыдыралдың бүгү чажыттарының баажызы бо башта шыгжаттынганзыг. Ирейниң испиктелчек карактарын улай-улай кайгаарын диднимзэн, эпчоксунган.

— Ийе-э, оглум. Мындаа, суг чаакталып турда, трактор-биле үстүрүп каапкан чүве болгай. Ам деспекти ашкаш, хараганныг ыйгылакты база чайынды шыва аптар, ынаар суг оруун үндүрүп каан—деп, Сарыгбайга тайылбырлаан.

Шагдан бээр бир каш аалдар чайлаар бо Суглуг-Өзенге эрткен чылын чаңгыс-даа кодан хонмаан. Аңаа чайлаар малчыннар мырыңай тайга тазынче көжүп үнүп, аңаа чайлаан. Соок деп чүвези зажок, алды айда хар безин чаай каггылап турган черге чаңгыс-даа мал бажы хораваан. Чаатай оътка, ымыраа, сээк-маас чок серин тайгага хой, өшкү, анай, хураган амырап турган. Кандыг-даа малдың дүгүнүң өзүп турарын, өң кире бергенин канчаар ону, ылаңгыя шээр мал тайганың аргары, те-чүнмазы дег силий берген.

Малчыннар чайлаваан Суглуг-Өзен аксынга үш-булуңчук шыкка хар суу-биле суггарып, үш чүс ажыг тонна сигенни Сарыгбайның авазы Херелмааның бактааганы хойжу бригада кезип алган. «Белени, дыжып хараан болза, бо мал чеми боду чедип келир эвес» деп, Хола-Сал ам-даа чугаалаар.

—Маңаа хөй кодан база чайлавас, одары кызыы. Ындыг-даа болза, сиген өстүреринге дегет суглуг, шыктыг. Санап көрүңер-даан: моон ийи чүстен эвээш эвес тонна сигенни белеткеп болурунун бүгү аргалары бар. Суггарып, ажаар болза, хөй чылдыг сиген-меле тарыза, оон-даа чаагай дүжүттү өстүрүп алгай. Черниң кежиин четтирер дизе, ону тос пак дер-биле суггарар, ынчаар довурак-биле тоткай, малгаш биле баяай. Суглуг-Өзенге чайлаглаар бир каш аалдарны өскээр тургузуптарының аргазы кайнын чок деп? Оът-сиген өстүрүп, кезип ап болур черлерге мал чайлаглатпайн, аңаа мал чеми белеткээр ажылдарны чорутса ажыктыг болгу дег. Хойну тайга тазынче үндүргей, кыргылдаа, чуулданы эрте эрттирипкеш, аан, шөйүп туруп бербейн.

Малчыннарның кадыр-бергече көшпес, чүгле машинага чедер черге хонуп алыр апарганын болдурбаза. Бистиң хойжу оолдарывыс тайгаже боттаннап көшпейн, кадайлаларының калбак эдээнден туттунуп алгаш орар. Аал-оранны чайлагже көжүргеш, малды тайга тазынче шаанда чээрби-даа хонук үндүрүп турдувус. База ол ышкаш сиген кезер, тараа-быдаа өстүрер дээштиң шынаага барык чайлаар чүве.

Мени соора биле бербезин күзедим, «шаанда» деп сөс эдипкеним дээш аан. Эрги барымдааны херекке албас болзуңарза, чаа чижекти база киирип болур мен. Космонавт оолдар октаргайга канчап чыл чартыны чедир ушкаш келир-дир. Ол үениң дургузунда чүү-даа канчап барбас болган, нам-чазак экерлерин алдар-биле бүрген туру. Чидип-чидип кээрге, аал-оран-даа, алтан кадай-даа, ажы-төл-даа магалыг-чаагай, эргим-эргелелдиг болур чүве—деп, партстажы бежен чыл четкен коммунист, күш-ажылдың хоочуну Хола-Салдың саналы деткимчени малчыннар хуралынга алган.

«Аалдар чайлаар, мал өстүрер чайлаавыс, оо, ол-даа хоржок боор. Бистиң кадайларывысты космонавтыларнынга канчап деңнээр сен, ашак»—деп, турганнар безин ам аас ашпастаан, ирейниң шынныын билген. Суглуг-Өзенниң будуктаашкынын бульдозерлиг тракторуу-биле ажыткан оол: «Черни дош шыва аптарга, хамык бок үнүштерни, чадаң мыштарны, хараганнарны тура өстүрер мен. Бо шөлдүң дүжүдүн харылаар улустар бис ийин болдур ийин. Соңдаарта маңаа мал чеми токтуп чыдар болу бээр»—дээш кыргынга эң эргим, эң чараш аялга кылдыр дыңналып арткан. Хат-салгынга шиилээн арга-арыгның куу будуктарның бажы «шын-шын» деп бадыткаан, чайынды суунуң саарылган агымы аңаа «шынзын» деп шыыңайндыр улашкан.

А. ОКСУР.

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Бүгү-эвилелдиң «Театр—уругларга болгаш аныяктарга» неделяның репертуары

Ноябрь 23
«ТООЛ ДЕЛЕГЕЙИНДЕ»
театржыткан көргүзүг.
Эгелээри 17 шакта.

Ноябрь 24
Л. Гаврилова.
АҢЧЫ-КАРА биле АҢГЫР-ЧЕЧЕК.
ийи көжегелиг тоол.
Эгелээри 10 шакта.

Ноябрь 24
С. Пюрбю
КӨДЭЭНИҢ ХӨӨННЕРИ
ийи көжегелиг шии.
Эгелээри 17 шакта.

Ноябрь 25
М. Машаду.
БРАЗИЛИЯНЫҢ ЭРТИНЕЗИ
ийи көжегелиг тоол.
Эгелээри 10 шакта.

Ноябрь 25
Н. Гоголь
КАДАЙЛАНЫЫШКЫН
Ийи кезектиг болуп көрбээн болуушкун.
Эгелээри 15 шакта.

Ноябрь 26
М. Стеглик.
ХУУЖУУР БАЖЫҢЧЫГАШ
ийи көжегелиг тоол.
Эгелээри 10 шакта.

Ноябрь 27
Л. Гаврилова.
АҢЧЫ-КАРА БОЛГАШ АҢГЫР-ЧЕЧЕК
Ийи көжегелиг тоол.
Эгелээри 12 шакта.

Ноябрь 27
С. Пюрбю.
КӨДЭЭНИҢ ХӨӨННЕРИ
Ийи кезектиг шии.
Эгелээри 17 шакта.

Ноябрь 29
Н. Гернет, Г. Ягдфельд
КАТЯ болгаш ХУУЛГААЗЫННАР
Ийи көжегелиг тоол.
Эгелээри 10 шакта

Ноябрь 29
«ТООЛДАР ДЕЛЕГЕЙИНДЕ»
театржыткан көргүзүг.
Эгелээри 17 шакта.

№ 2-25-49, 2-35-88 дугаарлыг телефоннар дамчыштыр коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Касса 10 шактан эгелеп ажылдаар.

ХҮНДҮЛҮГ ЧЕМ

Элээн хөй чурттарда көге-буга эъди хүндүлүг чем болуп турар. Венгрияның чамдык ажыл-агыйлары көге-буга өстүреринге тускайлаттынган. Чижээлээрге, ында көдээ ажыл-агыйның «Кызыл Октябрь» каттыжыышкыны чүгле эрткен чылын күрүнеге 238 тонна көге-буга эъдин саткан.

Дузалал ажыл-агыйлар көге-бугаларны он-он муңу-

Сонуургактарга

биле өстүрүп турар. Оларны кооператив садып ап, куш өстүрүкчүлерин куш чеми биле хандырып турар. Ол продукцияны ам-даа көвүдедир талазы-биле ажылдарны кооператив кылып турар.

Ю. КАШИН.
(«Сельская жизнь» солуннуң тускай корр.)

ТВ

НОЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Зарядкалаары-биле, чыскаалыңар! 8.55 — Эртем-нептерелдиг фильм. 9.40—Оттурукчу. 10.10 «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!», 11.10 —«Кадыкшыл». 11.55 —Музыкалыг дамчыдылга. 12.25 —«Кедээниң шагы». 13.25—13.40 — Чапсар. 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.10 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Бичии театрының фильм-шиизи. Автору — С. Маршак. 16.30 —«Аян-чорукчулар клуву». 17.30 — Мультфильмнер. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50 — И. Брамс. Ийи хорал прелюдиялары. 19.00— Шүлүкчү Баратынский дугайында. 20.05 — «83-түң ырызы». Алма-Атадан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35—«Делегей болгаш аныяктар». 22.10 — Концерт. 23.10—23.20 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.20 —Концерт. 8.50 — Мультфильм. 9.10 — Концерт. 10.00 — Документалдыг телефильм. 10.30 — «Тоолдуң аалчылары». 12.25— Эртем-нептерелдиг фильмнер. 12.55 —«Кинопанорама». 14.55 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.55 —«Оттуг оруктар». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 17.10 — Альманах—«Поэзия». 18.30 — Музейлерде болгаш делгелге залдарында. 22-ги фильм. «Рембрандт». 19.00 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 19.30 —Бүгүдеге стадион. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — Баскетболга ССРЭ чемпионады. Херээжейлер. ЦСКА—«Спартак» (Ленинград). 21.00 — «Үе». 21.35— 23.10 — «Тамы аксынга ийи чыл». Уран-чечен фильм.

НОЯБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер: «Экибастузка кадрлар», «БАС, ЭСМ болгаш стрелочник», «Дилээшкинниң оруктары-биле». 15.40 — «Билир болгаш кылып бил». Школачыларга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 16.20 — «Кедээ чурукчугаштар». 16.45 —«Москва». Кинодопчулал. 16.55 — Авам школазы. 17.25 —ГДР-деп дамчыдылга: «Бистиң-биле кады кыл, бистер ышкаш кыл, бистерден эки кыл». 18.25 — Фильм-концерт. 18.55 — Күш-ажылы дээш алдар-ат. 19.25 — Футбол дугайында допчулал. 19.45 —Алды сериалыг уран-чечен телефильм: «Подросток». 4-кү серия. 21.00 —«Үе». 21.35 — «Балет дугайында». 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо». (Москва) —«Ижсталь». Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20—«Школа амыдыралы». Тележурнал. 18.50 — Ойнаарактар фильми. 19.05 —«Азия тову». Программада: «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели», «Отчёттар болгаш соңгулдалар». Партия конференцияларының делегаттарының дугайында чугаалар», телемедээлер. 19.35 — Киножурнал. 19.45 — Телемедээлер. 19.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хектиг шак». Мультфильм. 20.15 — Волейболга ССРЭ кубогу дээш маргылдаа. Түңнел ужуражыышкыннар. Херээжейлер. 20.45— «Сула—тундра хеми». Документалдыг телефильм. 21.00— «Үе». 21.35 —23.10 —В. Розов. «Кежээки чем мурнунда». Телешии.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Там, на неведомых дорожках» 9.30, **«Дорогая Умрао»** 11.20, 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тайна корабельных часов» 9.15, 10.45, 12.15, 13.45, 14.15, **«Дамское танго»** 16.45, 18.35, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Я заставляю вас любить жизнь» 11.00, **«Ангар—18»** 12.20, **«Непобедимый»** 14.30, 16.20, 18.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Витя Глушаков—друг апачей» 10.00, **«Демидовы»** 11.40, 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Киносборник» 14.00, **«Спортлото-82»** 15.10, **«Слишком юная для любви»** 17.00 шактарда.

НОЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Из жизни начальника уголовного розыска» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хочу, чтоб он пришёл» 10.00, 11.30, **«Непобедимый»** 13.50, 15.30, **«Дорогая Умрао»** 17.10, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези:

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжа амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда катап үнер. 6

Чагыг № 2043.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС — 01433.